

University of
Sistan and Baluchestan

Geography and Territorial Spatial Arrangement

Print ISSN: 2345 - 2277

Online ISSN: 2783 - 5278

Association of Geography
and Planning
of Border Areas of Iran

The Impact of Urban Poverty on the Behavioral Patterns of Citizens (Case Study: Shirabad Neighborhood of Zahedan)

Asma Shivaiei¹, Hamid Majedi²✉, Farah Habib³

1. PhD Student in Urban Planning, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Art, Science and Research Unit, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

E-mail: shivaiei.asma@yahoo.com

2. Full Professor of Urban Planning, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Art, Science and Research, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

✉ E-mail: majedi@srbiau.ac.ir

3. Full Professor of Urban Planning, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Art, Science and Research, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

E-mail: f.habib@srbiau.ac.ir

How to Cite: Shivaiei, A; Majedi, H & Habib, F. (2024). The Impact of Urban Poverty on the Behavioral Patterns of Citizens (Case Study: Shirabad Neighborhood of Zahedan). *Geography and Territorial Spatial Arrangement*, 14 (51), 161-166.

DOI: <http://dx.doi.org/10.22111/GAII.2024.47699.3175>

Article type:

Research Article

Received:

14/01/2024

Received in revised form:

27/04/2024

Accepted:

28/04/2024

Publisher online:

01/05/2024

ABSTRACT

The rapid urbanization and urbanization trend, especially in developing countries, have become pervasive social phenomena in the present era, resulting in social inequalities, poverty, increased corruption and crime, environmental crises, class differences, lack of social welfare, premature death, inadequate housing and homelessness, informal settlements. The existence of such inequalities in cities causes conflict in societies and ultimately violent behavior. Therefore, the aim of this study is to examine the current status of urban poverty and its impact on behavioral patterns, focusing on the Shirabad neighborhood in Zahedan. The research was conducted in a descriptive-analytical manner and based on a survey strategy. Initially, the literature and foundations of the subject were reviewed to establish the criteria. Then, by consulting with a panel of experts (100 individuals), these criteria were finalized in the form of six components. In the next step, the current status of these criteria was assessed through field observations and interviews. Based on the assessment of the current status and the analysis of the t-test results, the average score of each of the six components was significantly higher than the average value of 3. Therefore, the research hypotheses were confirmed. This means that the identification of 6 components and 40 criteria that cause urban poverty in the formation of the final model was accepted and approved by experts and specialists. The results of the research show that the proposed model of this research can be very efficient in investigating the role of urban poverty on the behavioral patterns of citizens, which includes 6 components and 40 criteria in the form of social, economic, cultural, physical, infrastructure and basic and environmental services.

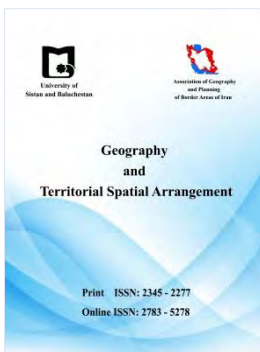
Keywords:

urban poverty, behavioral patterns, Shirabad zahedan.

© the Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

Extended Abstract

Introduction

Urbanization is the dominant trend in the world today, and for the first time in human history, in 2007, the share of the world's urban population exceeded 50% of the total population. In recent decades, urbanization and urban growth have increased in many developing countries (Ravallion, 2007:9). For this reason, sometimes the plans made in the cities are overshadowed by this rapid growth and the urban problems in these communities show themselves in a more acute and complicated way. Future growth is related to poor people who will live in urban areas; Therefore, the unequal distribution of facilities has caused the problem of poverty to be considered as the most important socio-economic problem (Baharoglu and Kessides, 2002:130). Increasing population growth, social inequalities, poverty, increase in corruption and crime, environmental crises, class differences, lack of social welfare, premature mortality, poor housing and homelessness, followed by informal settlement. The existence of such inequalities in cities causes conflict in societies and ultimately violent behavior. Therefore, the aim of this study is to examine the current status of urban poverty and its impact on behavioral patterns, focusing on the Shirabad neighborhood in Zahedan.

Study Area

Shirabad neighborhood with an area of about 354 hectares, 62,212 people, is located at the northeastern end of the legal boundary of Zahedan city and has a common area with the city (City and House Company, 2012). After the revolution and the start of civil wars in Afghanistan, Zahedan became the first home of Afghan refugees due to its proximity to Afghanistan and cultural similarities. Gradually, more and more Afghan IDPs moved to peripheral areas due to lack of financial ability to buy housing or pay rent inside the city. In this way, with the increasing spread of shack-dwelling and carp-dwelling, the grounds for the creation of Shirabad were provided, whose physical structure consists of two urban rural models (the old part of Shirabad) and conventional but self-built houses and below the standard level of empty-handed, unorganized urban areas. (Piran, 1382). Therefore, the residents of Shirabad neighborhood were criticized as lawbreakers due to the exploitation of settlements without legal permission, and on the other hand, the urban management organizations refused to provide services to them. Due to the lack of support in the form of granting credit, providing education and other welfare facilities, and the lack of effective assistance from government institutions, as well as the inefficient planning system and the lack of absorption in sustainable urban jobs, immigrants have turned to fake jobs, including fuel smuggling, to make a living. and that this will lead to all kinds of social damage. The existence of such inequalities in the economic, social and cultural, physical fields has caused conflict in societies and ultimately violent behavior.

Material and Methods

The research method is of mixed type, which is a combination of qualitative and quantitative methods. In this way, it explains different aspects of urban poverty and behavioral patterns of citizens in a qualitative way and with a research strategy, which is one of the strategies of qualitative research. In addition to document study, the survey method has been used as a quantitative method to collect and analyze data. This research is applied-developmental in terms of the depth of study and descriptive in terms of the purpose of the research, because it was done with the aim of explaining different aspects of urban poverty and behavioral patterns. In order to evaluate the topics that can be examined in the category of poverty analysis and the characteristics affecting it and to achieve the research goals, 42 criteria in the form of 6 social, economic, cultural, physical, infrastructure and basic services, environmental components to conduct the research, from It has been inferred through documentary studies and survey method. To test the accuracy and validity of the obtained model, a questionnaire was used that was distributed among 100 experts. To determine content validity, content validity ratio or CVR, which is a questionnaire validity measurement method, has been used. The exploratory factor analysis technique with SPSS software was used for the analysis and the correlation between the research variables was determined by Bartlett's test. Finally, in order to measure the questions of the questionnaire and the meaningfulness of the criteria, confirmatory factor analysis was used with Lisrel software. In the following, the collected information is described and analyzed. In the first part, research criteria using descriptive statistics indicators; For example, average, standard deviation, and related tables and graphs are described, and in the second part, research hypotheses are tested using appropriate statistical tests.

Result and Discussion

The results of the research show that the proposed model of this research, which includes 6 components and 40 criteria, can be very efficient in investigating the role of urban poverty on the behavioral patterns of citizens. The components of urban poverty that influence behavioral patterns, based on research findings, include social, economic, cultural, physical, infrastructure and basic and environmental services. According to the results of the T-Tech test, the average score of all six components is significantly higher than the average value (3), so the propositions of the research are confirmed. That is, by identifying the components and criteria that create urban poverty, it is possible to improve the behavioral patterns of citizens.

Conclusion

According to the findings of the research and understanding the characteristics and conditions of Shirabad neighborhood, to solve the physical and environmental criteria and infrastructures in this area, he used the perspective of empowerment and participatory improvement. By considering the systemic approach in the macro dimension of the problem and the perspective of the political economy of space (the role of the government) and the perspective of empowerment and participatory improvement (the role of the people) and defining and accepting the scope of decision-making and performance of each of them, it is possible to avoid the emergence of a gap. prevented deep problems in the socio-economic system. Efforts and tact to remove legal obstacles and amend and specify laws and regulations and efficient communication between organizations to achieve coordination in decision-making and action, another solution is suggested to overcome this disorder. Also, in order to improve social and cultural standards, the most important and necessary solution is to educate and raise people's awareness in different areas of life, which is done through non-governmental organizations (NGOs), television, especially the local (provincial) network and It is possible to conduct a training class in the neighborhood. Organizing the economic criteria of the region, especially in the framework of commercial activities, requires specialized studies, but by preparing an efficient program to pay low-interest and long-term loans to the poor sections of the society in the fields of housing and entrepreneurship, based on the ability of individuals, in Different classes can be followed and done.

Key words: urban poverty, behavioral patterns, Shirabad Zahedan.

References

- Altman, I, & Wohlwill, J. (1994). "Human Behavior and Environment And Research- Volume 13: Women and The Environment. New York: Plenum Press, New York and London, First Edition. 106-172. (in English)
- https://www.google.com/books/edition/Human_Behavior_and_Environment/BIHgBwAAQBAJ?hl=en&gbpv=1&dq=Human+Behavior+and+Environment+And+Research&printsec=frontcover
- Azizi, Mansour; Mojad, Ali (2014). An analysis of urban poverty situation (case example: Mahabad city), *Geographic Information*, Volume 23, Number 90-91, pp. 69-60. (in Persian)
- <file:///C:/Users/user/Downloads/40255139391v07-3.pdf>
- Asghari Zamani, Akbar; Zadoli, Fatemeh, (2004). Marginalization and urban poverty, solutions and consequences (case study: Tabriz city), Earth Sciences Symposium Conference, 24th session. (in Persian)
- <https://www.sid.ir/paper/860558/fa>
- Afrogh, Emad. (1377). Space and social inequality, providing a model for segregation and its consequences. Tarbiat Modares University, Scientific Works Publishing Office, Tehran. (in Persian)
- <https://www.gisoom.com/book/1142607/>
- Banks, N., 2012, 'Employment and mobility among the urban poor in Dhaka, Bangladesh', submitted to World Development for publication, 155-267. (in English)
- <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/b34c6637-9b66-570d-9df2-63c004f2860b/content>
- Banks, N., 2012, 'Employment and mobility among the urban poor in Dhaka, Bangladesh', submitted to World Development for publication, 155-267. (in English)
- <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/b34c6637-9b66-570d-9df2-63c004f2860b/content>

Bamania, Mohammadreza; Rezaei Rad, Ramin. (1390). Evaluating the effects of migration as the most important factor in determining the extent of urban poverty and informal settlements using GIS (case study: Kashmir city), Amash Mohit, Volume 4, Number 15, pp. 125-146. (*in Persian*)

<https://www.sid.ir/paper/130561/fa>

Bahraini, Hussein. (2014). Analysis of urban spaces in relation to user behavior patterns and criteria for design, Tehran University Press, 10th edition, Tehran. (*in Persian*)

<https://www.gisoom.com/book/1942848/>

Bandarabad, Alireza; Shahcheraghi, Azadeh. (2014). Surrounded by the environment: the application of environmental psychology in architecture and urban planning, Tehran Academic Jihad Organization Publications, first edition, Tehran. (*in Persian*)

<https://www.gisoom.com/book/>

Coudel, Hentschel, and Wodon, 2002, "Poverty Measurement and Analysis" in World Bank, 2002, A Sourcebook for Poverty Reduction Strategies, Chapter 1, 149-176. (*in English*)

<https://mpira.ub.uni-muenchen.de/45362/>

Chen and Ravallion, 2000, "How did the World's Poorest Fare in the 1990s," Policy Research Working Paper, World Bank, Washington, D.C, 8-34. (*in English*)

<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/19795>

City and House (1382). Comprehensive plan of Zahedan city, housing and urban development. (*in Persian*)

Dezhdar, Omid; Talischi, Gholamreza; and Ruhi Dehkordi, Rahman. (2011). Recognizing the concept of behavioral camps, a review of the definitions and characteristics of behavioral camp with an emphasis on the analytical review of Shogen's text, Haft Hesar, first issue, first year. (*in Persian*)

<https://hafthesar.iauh.ac.ir/article-1-27-fa.html>

Eskandar Thani, Mohammad; Sajjadi, Jila. (2013). Collective action, the development of local communities and their role in reducing urban poverty (case study: Nemat Abad, Tehran, Journal of Geography and Urban-Regional Planning, 4th period, 11th issue, pp. 31-48. (*in Persian*)

<https://www.sid.ir/paper/236668/fa>

Falkingham, J. and C. Namazie, 2002, Measuring Health and Poverty: A review of approaches to identifying the poor, assets . publishing. service. gov. uk, London, DFID Health Systems Resource Center, 2-29. (*in English*)

<https://eprints.soton.ac.uk/35016/>

Fakuhi, Naser. (1400). Urban Anthropology, Shahr Nei Publications, 14th edition, Tehran. (*in Persian*)

<https://www.iranketab.ir/book/>

Farahani Fard, Saeed. (1387). A look at poverty and poverty alleviation from an Islamic point of view, Youth Center affiliated with Tehran Youth Center. pp. 52-148. (*in Persian*)

<https://www.gisoom.com/book/>

Giddens, Anthony. (1376). Sociology, translated by Hossein Chavoshian, Shahr Nei Publications, 4th edition, Tehran. (*in Persian*)

<https://www.iranketab.ir/book/3961-sociology>

Golrokh, Shamin. (2011). Behavioral station: a basic unit for environmental analysis, Armanshahr Publications, Tehran. (*in Persian*)

<https://www.gisoom.com/book/>

Guldaste, Akbar; Mr. Mir Karimi, Saeed. (1377). SPSS 6 for Windows User's Guide, second volume, Hami Publishing Cultural Center, Statisticians Company. (*in Persian*)

<https://www.gisoom.com/book/1134174>

- Hentschel, J. & R. Seshagir, 2000, "The City Poverty Assessment Primer," Prepared for the Urban Management Course, Poverty Group, The World Bank, 11-56. (in English)
<https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/0-8213-4851-5>
- Khatibi, Mohammadreza. (2012). The mutual influence of behavioral patterns in revitalizing the identity of the city environment: a case study of the entrance area of Sanandaj, Hoyt Shahr Magazine, No. 13, 7th year, pp. 63-73. (in Persian)
https://hoviatsshahr.srbiau.ac.ir/article_1943.html
- Lang, John. (2015). The creation of architectural theory: the role of behavioral sciences in environmental design, translated by Alireza Einifar, Tehran University Press, 4th edition, Tehran. (in Persian)
<https://www.gisoom.com/book/>
- Matlabi, Qaem. (1380). Environmental psychology, a new knowledge in the service of architecture and urban design, Fine Arts Magazine, Volume 1, Number 10, pp. 52-67. (in Persian)
<https://www.sid.ir/paper/5650/fa>
- Movahed, Ali; Vali Noor, Saman (2015). Spatial analysis of urban poverty in Tehran metropolis, Scientific Quarterly of Economics and Urban Management, Volume 4, Number 3 (15 consecutive), pp. 19-37. (in Persian)
<https://www.sid.ir/paper/240262/fa>
- Moser, C, Gatehouse, M. and H. Garcia, 1996, "Urban Poverty Research Sourcebook", UNDP/UNCHS (Habitat)/The World Bank, Working Paper No. 5, 5-164. (in English)
<https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=ca427a0f36c2f33db2b852e91727c64bce9dbcc7>
- Piran, piruz. (1381). Again, regarding informal housing, the case of Shirabad Zahedan, Urban Development and Improvement Company, period one, number 9 and 10. (in Persian).
<https://www.sid.ir/paper/452207/fa>
- Polizban, Siavash; Jodaki, Hamidreza. (1389). informal settlement and housing poverty; Case study: Pakdasht city, Geographical Quarterly of Amais Mohit, No. 11. (in Persian)
<https://www.sid.ir/paper/130554/fa>
- Raris Dana, Freiborz. (1379). Injuries, social deviations and poverty in Iran, a collection of articles on poverty in Iran, Welfare and Empowerment Sciences Publications, Tehran. (in Persian)
<https://poverty-research.ir/blog/books/3846/>
- Rasulpour, Hajir; Itsam, Iraj; Tahmasabi, Arslan. (2017). Evaluating the impact of environmental quality components on behavioral patterns in urban physical spaces (case example: Valiasr St., Tehran), 7th period, number 25, pp. 19-34. (in Persian)
<https://hafthesar.iauh.ac.ir/article-1-608-fa.html>
- Sarbandi Farahani, Masoumeh; Behzadfar, Mustafa; Abbas Zadegan, Mustafa; and Alwandipour, Nina. (2013). Environmental qualities affecting behavior in local green and open spaces, Quarterly Journal of Urban Structure and Function Studies, second year, fifth issue, pp. 101-115. 9. (in Persian)
https://shahr.journals.umz.ac.ir/article_897_192.html?lang=en
- Sargazi, Zahra; Mohammadi, Mohammadreza. (2018). Spatial identification and analysis of urban poverty zones, Journal of Geographical Survey of Space, Scientific-Research Quarterly of Golestan University, 11th year, serial number 40, pp. 55-70. (in Persian)
https://gps.gu.ac.ir/article_133050.html
- Shekoi, Hossein. (1389). New Perspectives in Urban Geography, Samit Publications, Volume 1, Tehran. (in Persian)
<https://samt.ac.ir/fa/book/804/>
- Zorki, Shahriar; Yadalhi Ataqsara, Mastane. (2018), Informal employment and poverty of urban and rural households in Iran, Journal of Economic Modeling Research, Volume 11, Number 42, pp. 83-117. (in Persian)
<https://www.sid.ir/paper/954467/fa>

تأثیر فقر شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان (نمونه موردی: محله شیرآباد زاهدان)

اسما شیوایی^۱، حمید ماجدی^{۲*}، فرح حبیب^۳

مقاله پژوهشی

چکیده

رشد شتابان شهرنشینی و شهرگرایی بالاخص در کشورهای در حال توسعه، یکی از پدیده‌های فراگیر اجتماعی در عصر حاضر به‌شمار می‌آید و نابرابری‌های اجتماعی، فقر، افزایش فساد و جرم و جنایت، بحران‌های زیست‌محیطی، اختلاف طبقاتی، نبود رفاه اجتماعی، مرگ و میر زودرس، بدمسکنی و بی‌مسکنی و اسکان غیر رسمی، از پیامدهای آن است. وجود این‌گونه نابرابری‌ها در شهرها و محله‌های محروم و حاشیه‌نشین، از جمله محله شیرآباد زاهدان، باعث ایجاد تضاد در جوامع و نهایتاً بروز رفتارهای خشونت‌آمیز می‌شود. از این‌رو؛ با بررسی فقر شهری و الگوهای رفتاری متأثر از آن، سعی در ترویج الگوهای رفتاری متجانس و باهویت شهروندان شده‌است. هدف از انجام این پژوهش، بررسی وضع موجود فقر شهری و تأثیر آن بر الگوهای رفتاری است. محدوده مورد مطالعه، محله شیرآباد زاهدان می‌باشد. پژوهش به‌شیوه توصیفی-تحلیلی و براساس راهبرد پیمایش انجام شده‌است. ابتدا ادبیات و مبانی موضوع بررسی شد تا معیارها احصاء شوند. سپس با مراجعه به جامعه خبرگانی (۱۰۰ نفر)، این معیارها در قالب مؤلفه‌های ۶ گانه نهایی شد. در گام بعدی، در میدان و به‌روش مشاهده و مصاحبه، وضع موجود این معیارها مورد سنجش قرار گرفت. براساس سنجش وضع موجود و تحلیل نتایج آزمون تی تک، میانگین امتیاز هر شش مؤلفه از مقدار متوسط (۳) به‌طور معنی‌داری بیشتر بود. بنابراین گزاره‌های پژوهش مورد تأیید قرار گرفت. به این معنی که شناسایی ۶ مؤلفه و ۴۰ معیار به‌وجود آورنده فقر شهری، در شکل‌گیری مدل نهایی پژوهش، مورد پذیرش و تأیید کارشناسان و متخصصان قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان می‌دهد؛ در بررسی نقش فقر شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان، مدل پیشنهادی می‌تواند بسیار کارآمد باشد. مؤلفه‌های فقر شهری که بر الگوهای رفتاری تأثیرگذار هستند، براساس یافته‌های پژوهش شامل: مؤلفه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، کالبدی، زیرساخت و خدمات پایه و زیست‌محیطی می‌باشند.

جغرافیا و آمایش شهری- منطقه‌ای
تابستان ۱۴۰۳، سال ۱۴، شماره ۵۱
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۲۴
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۰۲/۰۸
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۰۹
صفحات: ۱۹۴-۱۶۱

واژه‌های کلیدی:
فقر شهری، الگوهای رفتاری، محله شیرآباد زاهدان.

مقدمه

شهرنشینی، روند غالب در جهان امروز به‌شمار می‌آید و برای اولین بار در تاریخ بشر، در سال ۲۰۰۷ سهم جمعیت شهرنشین دنیا از ۵۰ درصد کل جمعیت فراتر رفت. به‌طوری که در دهه‌های اخیر، شهرنشینی و رشد شهری در بسیاری از کشورهای در حال توسعه افزایش یافته است (Ravallion, 2007:9). به‌همین سبب، گاه برنامه‌ریزی‌های انجام‌شده در شهرها نیز تحت‌الشعاع این رشد سریع قرار گرفته و مشکلات شهری در این جوامع به‌صورت حادث‌تر و بغرنج‌تر خود را نمایان ساخته است. رشد آتی، مربوط به مردم فقیری است که در حوزه‌های شهری زندگی خواهند

* این مقاله برگرفته از رساله دکتری اسما شیوایی می‌باشد که در واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی تهران به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم به انجام رسیده است.

1- دانشجوی دکتری، دانشکده عمران، معماری و هنر، واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
shivaei.asma@yahoo.com

2- استاد، عضو هیئت علمی دانشکده عمران، معماری و هنر، واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
majedi@srbiau.ac.ir

3- استاد، عضو هیئت علمی دانشکده عمران، معماری و هنر، واحد علوم و تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
f.habib@srbiau.ac.ir

کرد. بنابراین توزیع نابرابر امکانات موجب شده است که مسأله فقر به عنوان مهمترین معضل اجتماعی-اقتصادی محسوب گردد (Baharoglu and Kessides, 2002:130). ضرورت توجه به این موضوع را می توان در اقدام بانک جهانی، سازمان بین المللی کار، سازمان فرهنگی، علمی و آموزشی ملل متحد (یونسکو)، صندوق بین المللی توسعه کشاورزی و صندوق جمعیت سازمان (GCAP)^۱ جستجو کرد. سازمان ملل متحد در توصیف فقر چنین بیان داشته است که فقر در شکل های مختلف از قبیل: کمبود درآمد برای معیشت پایدار، گرسنگی و سوء تغذیه، بیماری و مرگ و میر ناشی از آن، عدم امنیت مالکیت، عدم امنیت فردی، عدم سلامت بهداشت فرد و محیط، فقر آموزشی، فقر حقوقی، محرومیت و تبعیض اجتماعی نمود پیدا می کند. این پدیده همچنین خود را به شکل عدم توانایی برای مشارکت در فرایندهای تصمیم گیری در عرصه های فرهنگی، اجتماعی و مدنی نیز نشان می دهد. بانک جهانی همچنین تأکید می کند که برای فقرا، در فقر زیستن چیزی فراتر از این هاست. چراکه فقرا اغلب بسیار آسیب پذیرند و در معرض انواع خطرات و بی عدالتی هایی قرار دارند که خارج از اراده آن هاست. آن ها همچنین از سوی نهادهای دولتی، اجتماعی و حتی جامعه، به شدت مورد سوء استفاده قرار می گیرند و از این طریق، صدا و قدرت خود را در این نهادها از دست می دهند (Bank. N., 2012).

در ادامه، ایران نیز از جمله کشورهای در حال توسعه است که در دهه های گذشته با گسترش روند مهاجرت از روستاها به شهرها و به دنبال آن بالا رفتن نرخ شهرنشینی، نواحی فقیر شهری در آن افزایش یافته است. شهر زاهدان، مرکز استان سیستان و بلوچستان در شرق ایران، جمعیت آن در حالی که در سال ۱۳۳۵ از ۱۷ هزار نفر تجاوز نمی کرد، در سال ۱۳۹۵ به ۵۸۷ هزار و ۷۳۰ نفر رسید (مرکز آمار ایران، سرشماری ۱۳۹۵). بنابراین، با افزایش انفجاری جمعیت، امکانات شهری متناسب با جمعیت رشد نداشته و رویکرد عینی فقر را می توان در محلاتی از جمله شیرآباد مشاهده نمود که سبب برهم خوردن تعادل و توازن، در سطح شهر شده است. از این رو، محله شیرآباد با وسعتی حدود ۳۵۴ هکتار که در شمال شرقی شهر زاهدان قرار دارد به عنوان نمونه مورد مطالعه پژوهش انتخاب گردیده است. جمعیت محله شیرآباد که در سال ۱۳۵۵ دارای ۵۷ خانوار و ۲۶۱ نفر بوده، در سال ۱۳۶۵ پس از گذشت یک دهه، با نرخ رشد حدود ۲۶ درصد، به ۴۱۶ خانوار و ۲۶۱۹ نفر افزایش پیدا کرده است (مرکز آمار ایران، سرشماری ۱۳۹۵). افزایش جمعیت محله شیرآباد، حاکی از آن است که جدا از روند رشد طبیعی ساکنان، محله شیرآباد پس از وقوع جنگ های داخلی افغانستان، به سرمنزل بسیاری از آواره های افغانستانی نیز تبدیل شده است. هجوم مهاجران غیر قانونی به این محله، منجر به گسترش سکونت گاه های ناپایدار شده و همین عوامل سبب گردیده است که ساختار کالبدی محله، از دو الگوی روستایی درون شهری (بخش قدیمی شیرآباد) و خانه های متعارف اما خودساخته و زیر سطح استاندارد تهی دستان نامتشکل شهری تشکیل شود. وجود این گونه نابسامانی ها در محله شیرآباد، باعث ایجاد تضاد و نهایتاً بروز رفتارهای خشونت آمیز شده است. هدف پژوهش کنونی این است که به طور مشخص، وضعیت فقر شهری و تأثیر آن بر الگوهای رفتاری، از نظر کدام معیارها قابل سنجش و ارزیابی است؟ و برای تغییر وضع موجود به شرایط مطلوب، چه اقداماتی باید انجام گیرد؟ باتوجه به مسائل اشاره شده، پژوهش حاضر در پی پاسخگویی به سؤالات زیر است:

۱- کدام معیارها و مؤلفه ها در ارتباط با فقر شهری، بر نوع الگوهای رفتاری شهروندان بیشترین تأثیر را دارند؟

¹ - Global Call to Action Against Poverty

۲- چگونه می‌توان با شناسایی معیارهای به‌وجودآورنده فقر شهری، به ارتقای الگوهای رفتاری شهروندان دست یافت؟

مبانی نظری پژوهش

فقر شهری، مفهومی چند بُعدی است که با درآمد و مصرف کم و دیگر شرایط نامناسب مربوط به اشتغال، مسکن، مراقبت‌های بهداشتی، آموزشی و حتی با موقعیت فرد در شبکه اجتماعی شناخته می‌شود (Chen et al., 2006:34). آنچه در مقوله فقر در حوزه مطالعات شهری اهمیت می‌یابد؛ تبلور فضایی فقر در شهرهاست. تبلور فضایی فقر در قالب شکل‌گیری و بسط گستره‌های فقر، بافت‌های فرسوده، بافت‌های ناکارآمد، اسکان غیر رسمی و حاشیه‌نشینی با مشکلات حاد مهاجران فقیر، بیکاری، اشتغال کاذب، بار تکفل سنگین، خشونت، ناامنی و نمونه‌هایی از این دست مشاهده می‌شود (بمانیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۴). متداول‌ترین روش برای سنجش فقر، معیارهای کمی و اندازه‌گیری پول است که از درآمد یا مصرف خانوارها در یک مقطع زمانی مشخص می‌گردد و این معیارها از اختلاف قیمت زمین در مناطق شهری یا روستایی در یک کشور محاسبه می‌شود. روش‌های متریک پول به‌طور گسترده‌ای مورد استفاده قرار می‌گیرند زیرا آن‌ها عینی هستند و می‌توانند به‌عنوان پایه برای طیف وسیعی استفاده شوند. بنابراین متغیرهای اقتصادی - اجتماعی می‌توانند نابرابری‌های بین خانوارها را اندازه‌گیری نمایند. تصمیماتی در مورد چگونگی ارزش‌گذاری مسکن، غذای خانه و نحوه حساب کردن برای اندازه و ترکیب خانوار، می‌تواند بر تخمین فقر تأثیرگذار (Coudel et al., 2002:170). فهرست نیازهای اساسی که عدم تأمین آن‌ها نارضایتی را به‌دنبال دارد نیز یکی از ابعاد سنجش فقر شهری است. از جمله نیازهای اساسی یک خانوار می‌توان به دسترسی به امکانات آموزشی، آب لوله‌کشی، فاضلاب، مسکن مناسب، ازدحام بیش از حد و نوع تغذیه (میزان کالری و پروتئین مورد نیاز) اشاره نمود. اگر یک خانواده در یکی از آن‌ها کمبود داشته باشد، آن‌ها از نیازهای اساسی خود ناراضی می‌باشند. شاخص دیگر، شاخص دارایی و درآمد است که برای رفع نیازهای اولیه در حال حاضر تقریباً در ۵۰ کشور جهان در حال انجام است. بررسی این شاخص با نظرسنجی‌های جمعیتی و بهداشتی (DHS)^۱ مورد استفاده قرار گرفته است. طیف وسیعی از متغیرها روی مالکیت خانه برای پی بردن به شاخص اقتصادی و وضعیت اقتصادی خانوارها استفاده می‌شود. این دارایی‌ها شامل: ماشین، یخچال، تلویزیون، مشخصات مسکن (نوع سقف، کفپوش، توالت) و دسترسی به خدمات اساسی از جمله آب بهداشتی و برق می‌باشند (Chen et al., 2006: 25). رویکرد دیگر، شاخص آسیب‌پذیری را به‌عنوان یک مفهوم پویا با اشاره به خطر ابتلا به آن تعریف می‌کند. خانواده یا فرد با گذشت زمان، بخشی از درآمد یا فقر سلامتی را تجربه می‌کنند و این خود احتمال قرار گرفتن در معرض تعدادی از خطرات دیگر مانند خشونت، جنایت و بلایای طبیعی را ایجاد می‌نماید. میزان آسیب‌پذیری، توسط شاخص‌هایی اندازه‌گیری می‌شود که ارزیابی یک خانواده را ممکن می‌کنند. این شاخص‌ها شامل: سلامتی جسمانی، سرمایه انسانی، متنوع سازی درآمد، پیوند به شبکه‌های اینترنتی و دسترسی به بازارهای اعتباری است. این نوع تحلیل می‌تواند کاملاً پیچیده باشد و نیاز به یک نظرسنجی و طراحی خاص دارد (Falkingham, 2002: 18). روش دیگر شناسایی فقر شهری، روش مشارکت است. این روش به رویکردهای کیفی برای یافتن جنبه‌های شهری وابسته است. فقر از طریق ابزارهایی مانند: تمرکز بر بحث‌های گروهی، مطالعات موردی و مصاحبه‌های منفرد، قابل

³ Demographic and Health Surveys

شناسایی است. درک فقر، شناسایی نیازها، بینش در مورد اثربخشی برنامه‌ها و سیاست‌ها، از دیدگاه دینفعان قابل استخراج است. ناتوانی افراد در بیان حقوق خود در چهارچوب جامعه و مؤسسات دولتی به‌عنوان پایه نهادی فقر، یکی دیگر از رویکردهایی است که در سنجش فقر به‌کار می‌رود. افرادی که دچار فقر مادی هستند به‌شدت احساس فقدان توانایی اظهار نظر، قدرت و استقلال می‌کنند. این در ماندگی، آنان را به خشونت، احساس حقارت و شرمساری، رفتار غیر بشری و تصور استثمار شدن از جانب مؤسسات دولتی و اجتماع می‌کشاند. نبود حاکمیت قانون، فقدان امنیت در برابر خشونت، اجحاف، ارباب و نبود نزاکت و عاقبت اندیشی در تعامل با کارمندان دولت، بار سنگینی بر دوش فقرا می‌نهد. دراصل، جوامع فقرا را از بهره‌گیری از فرصت‌های اقتصادی جدید و یا مبادرت به فعالیت‌هایی بیش از توان ریسک خود منع می‌کنند. ازسوی دیگر، موانع و هنجارهای اجتماعی، شرایطی را به‌وجود می‌آورد که فرد قادر به بیان حقوق خود نیست. به‌عنوان مثال؛ زنان فقیر در خانوار، کشتزار، بازار کار و در دریافت اعتبار، از تبعیض رنج می‌برند. این امر نه تنها به گسترش فقر کمک کرده بلکه از توسعه نیز جلوگیری می‌کند. زیرا زنان، منبع قدرتمندی از سرمایه انسانی جهت ارائه خدمات برای کودکانند (Coudel et al., 2002: 152). سازمان ملل متحد مفهوم فقر را از چهار منظر مورد توجه و بررسی قرار داده است که عبارتند از: رویکرد پولی، رویکرد توانمندی، رویکرد محرومیت اجتماعی و رویکرد مشارکتی.

شکل ۱. رویکردهای فقر شهری

منبع: (Falkingham, 2002: 22)

ناتوانی در تأمین مسکن یکی از ابعاد مهم فقر شهری به‌حساب می‌آید. این بُعد در اثر عدم توان مالی افراد در تأمین سکونت‌گاه‌های مطلوب و متعارف شهری است که در نتیجه عدم برآورده کردن نیاز مسکن، افراد را مجبور به اسکان در بخش‌های نامتعارف و غیر قانونی می‌کند و از تبعات آن، تهدید مداوم برای تخریب سکونت‌گاه‌ها و از دست رفتن دارایی‌ها و یا عدم دسترسی به خدمات به آن‌هاست. بُعد دیگر، نبود دسترسی به اعتبار برای تجارت یا مسکن است. عدم امکان دسترسی به شبکه‌های مالی و اعتباری پایدار و امن جهت پشتیبانی از انجام فعالیت‌های

فقرا، سبب تزلزل و ناامنی در برخورداری از پشتوانه‌های اعتباری آن‌ها می‌شود. فقر درآمدی از فقر، مربوط به ابعاد مالی و پولی فقر شهری است. وابستگی به پرداخت‌های خرد و مداوم جهت تأمین کالاها و خدمات ضروری و یا برخورداری از درآمدهای ناپایدار و سطح پایین، از ویژگی‌های آن است. فقر آموزشی و بهداشتی از فقر، برآیند صدماتی است که در اثر زندگی در مجاورت محیط‌های نامناسب شهری از جمله کانون‌های صنعتی و یا در فعالیت‌های غیر رسمی و محروم از خدمات تأمین اجتماعی ایجاد می‌شود (Hentschel, 2000: 47). ترافیک و آلودگی-های محیطی، ازدحام و عدم کنترل بر بهداشت محیط، محدودیت‌های تحصیلی و آموزشی ناشی از ازدحام و نقصان در ارائه خدمات، عدم توانایی در پرداخت هزینه‌های تحصیلی، صدمات و ترس و ناامنی ناشی از تهدید و ارباب ضوابط مدارس، مزید بر علت می‌شوند. عدم امنیت فردی، اجتماعی و سیاسی نیز یکی از ابعاد مهم فقر شهری محسوب می‌گردد. اعتیاد، مصرف مشروبات الکلی، آزار و اذیت و خشونت‌های تحمیلی از سوی خانواده، دست برداشتن از حمایت و سرپرستی کودکان و وجود نابرابری‌های آشکار در شهرها از جمله مسائلی است که منجر به افزایش ناامنی‌ها و خشونت‌های اجتماعی می‌گردد. از طرف دیگر، رسمیت نداشتن فقرا در حوزه‌های اجتماعی و سیاسی، منجر به افزایش ناتوانی آن‌ها در دسترسی بر بسیاری از حقوق و خدمات در شهرها می‌شود (Baharoglu and Kessides, 2002: 128).

جدول ۱. دیدگاه‌ها و نظریه‌های فقر شهری

ردیف	دیدگاه و نظریه‌ها	خلاصه دیدگاه و نظریه	نتیجه
۱	دولت رفاه و مقوله فقر (فراهانی فرد، ۱۳۸۴: ۶۲؛ شکوئی، ۱۳۸۷: گیدنز، ۱۳۸۶: ۳۱۵)	- ایجاد تعادل اقتصادی. - ایجاد نظام تأمین اجتماعی گسترده و حمایت از مسئله فقر و بیکاری و نوسانات اقتصادی.	- آموزش و پرورش رایگان. - پرداخت حقوق رایگان. - پرداخت حقوق به بیکاران. - ملی کردن صنایع بزرگ.
۲	نظریه نئوکلاسیک (فراهانی فرد، ۱۳۸۷: ۷۸)	- جانبداری از توزیع مجدد درآمد به نفع فقیران. - سیستم قیمت‌ها، خود موجب گسترش فرصت‌های شغلی و افزایش درآمد فقیران می‌شود.	- سیستم قیمت‌ها، خود موجب گسترش فرصت‌های شغلی و افزایش درآمد فقیران خواهد شد.
۳	دیدگاه اکولوژیک شهری (افروغ، ۱۳۷۷: ۱۲۱)	- نسبت دادن فقر در نواحی شهری نظیر گتوها به پستی زن ساکنان آن نواحی.	- مشکل محله‌های فقیرنشین، نواحی خاص آن-هاست، نه افرادی که در این نواحی ساکن هستند.
۴	دیدگاه رادیکال (موحد، ۱۳۹۲: ۲۲؛ شکوئی، ۱۳۸۹: ۲۷۰)	- فقر به‌طور ریشه‌ای ناشی از ساختار اقتصاد سیاسی است. - مشارکت همگانی و حرکت برای آزادی، دموکراسی، رفاه و عدالت، زمینه را برای به قدرت رسیدن دولت‌هایی با جهت‌گیری توسعه همگانی و مهار ریشه‌های فقر فراهم می‌آورد.	- فقر به‌طور ریشه‌ای ناشی از ساختار اقتصاد سیاسی است. - مشارکت همگانی و حرکت برای آزادی، دموکراسی، رفاه و عدالت، زمینه را برای به‌قدرت رسیدن دولت‌هایی با جهت‌گیری توسعه همگانی و مهار ریشه‌های فقر فراهم می‌آورد.
۵	نظریه کارکردگرایی و فقر (رئیس دانا، ۱۳۷۹: ۲۷۰)	- مشکل را عمدتاً متوجه فقر فرهنگی و آسیب‌های اجتماعی می‌دانند.	- بی‌توجهی به وضعیت اجتماعی در محله‌های فقیرنشین و توزیع ناعادلانه امکانات در شهر و روستا.
۶	نظریه تعارض گرا و فقر (رئیس دانا، ۱۳۷۹: ۲۷۵)	- جامعه سرشار از تضاد و تنازع گروه‌های مختلف بر سر قدرت و ثروت و منزلت.	- از نظر تعارض‌گرایان، تضاد و تعارض، نه تنها اجتناب‌ناپذیر است، بلکه گاهی نیز مفید و عامل رشد و ارتقاء جامعه است.
۷	نظریه فقر و عدالت اجتماعی (فکوهی، ۱۴۰۰: ۳۸۴)	- به‌عقیده هاروی، شهر حاصل نوعی نابرابری در توزیع درآمدهاست که آن‌را نظریه مازاد اقتصادی می‌نامد. وی این مازاد را نه فقط موتوری برای شکل‌گیری شهرها بلکه انگیزه و عاملی برای افزایش نابرابری‌ها و در نتیجه، تنش در آن‌ها می‌بیند.	- تنها راه حل، ایجاد عدالت اجتماعی در شهرها، از طریق تبیین و اجرای برنامه‌های توسعه‌ای و توزیع عقلانی و منطقی ثروت است.

(منبع: نویسندگان ۱۴۰۲)

الگوی رفتار، رفتار غالبی است که در یک زمان و مکان مشخص، جهت انجام فعالیت‌ها برای رفع نیازها صورت گرفته و به وسیله گروه غالبی از استفاده‌کنندگان اتفاق می‌افتد (بحرینی، ۱۳۹۴: ۲۰۵). الگوهای رفتاری ناشی از فرهنگ، اعتقادات، عادات، محیط زندگی، قوانین حاکم بر جامعه و خصوصیات فردی است (خطیبی، ۱۳۹۲: ۶۹). یک قرارگاه رفتاری حداقل شامل یک یا چند الگوی جاری رفتار یکپارچه است که به‌طور عمده می‌توان ویژگی‌های زیر را برای آن برشمرد: الگوی جاری رفتار، یک الگوی حدّ و مرزدار در رفتار افراد است (دژدار، ۱۳۹۱: ۱۳). نظریه مکان- رفتار یا قرارگاه رفتاری مهمترین دستاورد روان‌شناسی بوم‌شناختی است که توسط راجر بارکر^۱ مطرح شد. جزئیاتی که بارکر بررسی می‌کند، پارامترهای فیزیکی، مجموعه قوانین رسمی و غیررسمی، نشانه‌ها، استفاده-کنندگان از فضا و رفتار آن‌ها می‌باشد (Altman, I., & Churchman, A., 1994: 139).

جدول ۲. الگوی رفتار از دیدگاه صاحب‌نظران

ردیف	نظریه پرداز	بیان دیدگاه
۱	اروین گافمن	اروین گافمن (۱۹۶۶) در کتاب «مطالعه رفتار در فضای جمعی»، با بررسی رفتار انسان‌ها در فضاهای عمومی به این نتیجه می‌رسد که نزدیک شدن انسان‌ها به یکدیگر در فضاهای عمومی، باعث تعاملات اجتماعی بیشتری در این گونه فضاها می‌شود.
۲	راجر بارکر	راجر بارکر (۱۹۶۸) در کتاب قرارگاه رفتاری، توضیح می‌دهد که چگونه رفتار انسان‌ها تحت تأثیر مکان قرار می‌گیرد و حتی تحت تأثیر آن محدود می‌شود. مفهوم قرارگاه رفتاری برای نخستین بار توسط راجر بارکر ارائه شد. وی همچنین معتقد است که اگر میان اعمال انسان و محیط فیزیکی و اجتماعی سازگاری باشد، مکان‌ها به هم‌ساختی می‌رسند.
۳	ویلیام وایت	ویلیام وایت (۱۳۹۲) در کتاب زندگی اجتماعی در فضاهای شهری کوچک، بیان می‌کند که زندگی اجتماعی در فضاهای عمومی اساساً به کیفیت زندگی فردی و اجتماعی کمک می‌کند. او در «پروژه زندگی خیابان» بیان می‌کند که ما باید به‌طور اخلاقی نسبت به ایجاد مکان‌های فیزیکی که تعاملات اجتماعی را افزایش می‌دهند، احساس مسئولیت کنیم. همچنین وی به ضرورت شناخت رفتار در فضاهای شهری تأکید می‌کند.
۴	یان گل	یان گل (۱۳۸۷) در کتاب «زندگی در میان ساختمان‌ها»، سه گروه فعالیت در فضاهای شهری (ضروری، انتخابی و اجتماعی) را معرفی می‌کند و معتقد است که فضاهای همگانی در شهرها و در مناطق مسکونی، وقتی معنا بوده و جذابیت زیادی برای مردم پیدا می‌کند که انواع فعالیت‌ها در ترکیب با یکدیگر رخ داده و یکدیگر را تقویت کنند.
۵	جان لنگ	جان لنگ (۱۳۸۸) در کتاب آفرینش نظریه معماری (نقش علوم رفتاری در طراحی محیط)، بیان می‌کند که دریافت آدمی از فضا و تصورات مردم از محیط، نوعی طرح‌واره ذهنی محسوب می‌شود. وی معتقد است که علوم رفتاری با هدف اصلی بنیان نظریه‌آبانی و با توصیف و تبیین پدیده‌ها، می‌توانند دانشی ایجاد کنند که پیش‌بینی الگوهای فعالیت و ارزش‌ها را میسر سازد.
۶	سید حسین بحرینی	سید حسین بحرینی (۱۳۹۴) در کتاب تحلیل فضای شهری در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان، به ارائه ضوابط مناسب طراحی با تحلیل کمی و کیفی فضای خیابان و الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان به‌ویژه عابران پیاده می‌پردازد. وی معتقد است: در طراحی و شکل‌دهی فضای خیابان‌ها (فضاهای عمومی)، الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان که در حقیقت معرف فرهنگ جامعه است مورد توجه قرار نگرفته است و به همین دلیل بین فضاهای موجود و نحوه استفاده از این فضاها تعارض اساسی وجود دارد.
۷	شمین گلرخ	شمین گلرخ (۱۳۹۱) در کتاب «قرارگاه رفتاری»، بیان می‌کند که چه چیزی بر رفتار انسان در محیط زندگی روزمره‌اش تأثیر می‌گذارد و این که یک رابطه دوسویه میان رفتار و محیط کالبدی وجود دارد. وی معتقد است که تأثیر وضعیت‌هایی که فرد در آن قرار می‌گیرد بر رفتار بسیار بیشتر است، از ویژگی‌های شخصی که فرد در آن قرار می‌گیرد. در نتیجه سازگاری و هم-ساختی میان الگوهای رفتاری و ظرف کالبدی وقوع آن، مهمترین ویژگی یک قرارگاه رفتاری است.
۸	بهناز امین زاده	بهناز امین‌زاده و همکاران (۱۳۸۱)، در پژوهشی تحت عنوان «طراحی و الگوهای رفتاری پیشنهادی برای بهسازی پارک‌های شهری»، سازگاری و انعطاف‌پذیری مکان رفتاری را از طریق سلسله مراتب نیازهای انسان، مورد مطالعه قرار داده‌اند.

(منبع: نویسندگان ۱۴۰۲)

¹ Barker Rajer

در نهایت، رفتارها در قرارگاه‌های رفتاری به‌وقوع می‌پیوندد. ایجاد قرارگاه‌های رفتاری مناسب و مطلوب در محلات و فضاهای شهری، منجر به شکل‌گیری الگوهای رفتاری مناسب می‌گردد. گسترش فقر در محلات و فضاهای شهری و توزیع نابرابر درآمدی در سطح شهرها بالاخص شهرهای بزرگ، منجر به شکل‌گیری طبقات مختلف با سطح درآمدی متفاوت و در پی آن ایجاد محلات فقیرنشین و محلات طبقه مرفه جامعه می‌شود. فارغ از محل سکونت افراد، در دنیای امروز با پیشرفت تکنولوژی و تجمل‌گرایی در جوامع، فضاهای شهری به‌جای عرصه‌ی تعامل متقابل انسان‌ها، تبدیل به فضایی برای نشر تجمل‌گرایی شده است. گسترش این‌گونه فضاها، منجر به شکل‌گیری تبعات منفی و ایجاد محیط‌های خشن اجتماعی و نابرابری فضایی امکانات در سطح شهر می‌شود. فقر و تبعات منفی آن، توسعه انسانی را محدود می‌سازد و اغلب فقرا نیز با بالاترین درجه آسیب‌پذیری در حوزه سلامت، آشفستگی اقتصادی و بیماری‌های طبیعی مواجه هستند. فقر، پایداری شهرها را در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی و امنیتی تهدید می‌کند و اثرات منفی آن بر روی رفتار مردم در برخورد با یکدیگر و یا برخورد با محیط فیزیکی شهری تأثیرگذار است (بندرآباد، ۱۳۹۴: ۴۲۵). از این‌رو شناسایی فقر شهری و رفتارهای متأثر از آن می‌تواند از بروز آسیب‌های اجتماعی جلوگیری نموده و جامعه را به سمت الگوهای رفتاری مناسب رهنمون سازد. بنابراین فقرزدایی و ترویج الگوهای رفتاری مناسب متأثر از آن، نیاز ضروری جوامع به‌شمار می‌آید.

پیشینه پژوهش

سابقه مطالعات مربوط به فقر شهری تقریباً طولانی است اما رویکرد مدون و دانشگاهی به این قضیه چندان قدیمی نیست. پژوهش‌های متعددی در ایران و جهان انجام شده است که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: سرگزی و همکارانش در پژوهشی با عنوان "شناسایی و تحلیل فضایی پهنه‌های فقر شهری. مطالعه موردی شهر زاهدان" به شناسایی و تحلیل فضایی پهنه‌های فقر در شهر زاهدان پرداخته‌اند. برای شناسایی پهنه‌های فقر، از روش تحلیل عاملی، مدل تخمین تراکم و مدل موران در محیط سامانه اطلاعات جغرافیایی استفاده شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که از مجموع ۴۵۲۹ بلوک، ۵۳۷ (۱۱/۸۵ درصد) بسیار فقیر، ۱۵۳۲ (۳۳/۸۳ درصد) فقیر، ۱۶۶۶ (۳۶/۷۸ درصد) متوسط، ۷۵۲ (۱۶/۶۰ درصد) مرفه، ۴۲ (۰/۹۲ درصد) خیلی مرفه‌اند. در نتیجه اختلاف فضایی معناداری از نظر پراکنش شاخص‌های فقر در شهر زاهدان مشاهده می‌شود.

اسکندر ثانی و سجادی (۱۳۹۳) در پژوهشی با عنوان "کنش جمعی، توسعه اجتماعات محلی و نقش آن‌ها در کاهش فقر شهری (مورد شناسی: نعمت‌آباد تهران)"؛ با استفاده از روش‌های توصیفی (اسنادی)، برای دستیابی به ادبیات تئوریک موضوع و روش پیمایشی، با تکمیل پرسشنامه‌های موردی و مصاحبه‌های عمیق در دو محله میانه-ای‌ها و زنجانی‌های نعمت‌آباد واقع در جنوب شهر تهران، به تدوین چارچوبی نظری برای تحلیل رابطه بین برنامه-ریزی توسعه اجتماعات محلی و تلاش‌های کاهش فقر در سطح شهرها و بهره‌گیری از مفاهیم کنش جمعی، سرمایه اجتماعی-محلی و توسعه اجتماعات محلی و استخراج متغیرهای تحقیق از سه حوزه فوق‌الذکر که نشان دهنده ظرفیت توسعه اجتماع محلی در برخورد با فقر است، پرداخته‌اند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که شش عامل: میزان ترس از منفعت بیشتر دیگران در کار گروهی، میزان صرف زمان در فعالیت‌های محیطی محله، میزان تمایل به تجمیع، فعالیت‌های اقتصادی زنان، ترس از مشارکت کمتر دیگران در کار گروهی و در نهایت میزان ارتباط با ارگان‌های دولتی راجع به مسائل محله، به ترتیب مهم‌ترین فاکتورهای متمایز کننده دو محله، در توسعه اجتماع محلی محسوب می‌شوند. همچنین اگرچه در متغیرهای زمینه‌ای از قبیل سن و سواد و حتی زبان و قومیت بین دو محله میانه‌ای‌ها و زنجانی‌ها تفاوتی وجود ندارد، لیکن میانه‌ای‌ها، ظرفیت اجتماعی بهتری برای **کنش جمعی** داشته که این **کنش جمعی** منجر به تحول اقتصادی و خروج از تله فضایی فقر شده و جهش اقتصادی مناسبی را برای این محله در قیاس با محلات پیرامون به بار آورده است.

رسول پور و اعتصام (۱۳۹۷) در مقاله‌ای تحت عنوان "ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری (نمونه موردی: خیابان ولیعصر (عج) تهران)"، به این مهم دست یافته‌اند که فضاهای عمومی در شهرها، کانون بیشترین ناهنجاری‌های رفتاری هستند و کمتر توانسته‌اند زمینه‌های مناسب را برای ساماندهی نیازها و الگوهای هنجاری و رفتاری مخاطبان خود فراهم آورند. طراحی یک راهبرد کارآمد مدیریت رفتار، از جمله مهمترین نیازهای برنامه‌ریزی و مدیریت شهری برای این‌گونه فضاهاست. ارتقای کیفیت محیطی و تأثیر مؤلفه‌های آن بر قلمروها و الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری، صرفاً مفهومی کمی و تکنیکی نبوده بلکه با مفاهیم کیفی همچون کیفیت محیط کالبدی، تنوع فضاهای اجتماعی و تعاملات اجتماعی، فعالیت‌های اجتماعی، وابستگی-های مکانی و کیفیت محیط زیست شهری یا زیست بوم نیز در ارتباط است. مؤلفه‌های تأثیرگذار بر کیفیت محیطی فضاهای عمومی از جمله فضاهای فیزیکی شهری مانند خیابان، رابطه دوسویه با الگوهای رفتاری بهره‌ور از این فضاها دارند. در این پژوهش مطالعه کیفیت محیطی و تأثیر شاخص‌ها و مؤلفه‌های آن بر الگوهای رفتاری، در

سكانس انتخابی خیابان ولیعصر (عج) تهران انجام شد و باتوجه به نیازهای استفاده‌کنندگان و نیز بررسی کمبودهای موجود به منظور تأمین نیاز آن‌ها، پیشنهادهایی به منظور بهبود کمی و کیفی کلیه عملکردها، در قالب چهار شاخص بیان شده در پژوهش و در نهایت ایده‌آل کردن خیابان برای استفاده تمامی گروه‌های حاضر در آن ارائه می‌گردد. با ارائه این راهکارها می‌توان به نتایج ماندگار: ارتقای کیفیت محیط طبیعی، اجتماعی و فرهنگی فضای عمومی، دستیابی به پایداری نسبی در محیط با حضور فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی برآمده از الگوهای رفتاری کاربران و تبدیل خیابان به محیطی پویا و فعال با نگرش عمیق به ارزش‌های آن و نیز تأمین نیازهای بهره‌وران دست یافت. از جمله راهکارهای پیشنهاد شده پژوهش؛ اجرای مبلمان شهری، ایجاد گره‌های فعالیتی و اجتماعی، توجه به ویژگی‌های زمینه‌گرایی و اکولوژیکی فضای سبز، تقویت دید در شب با نورپردازی مناسب، طراحی مناسب تقاطع‌ها جهت تسهیل در عبور و مرور، ایجاد فضاهای مکث با طراحی مناسب لبه‌های خیابانی برای رفتارهایی چون: صحبت کردن، نشستن.

اصغری زمانی و زادولی (۱۳۸۴) در مقاله‌ای با عنوان "حاشیه‌نشینی و فقر شهری، راهکارها و پیامدها (مطالعه موردی: شهر تبریز)"، به ارزیابی فقر در مناطق حاشیه‌نشین و ارائه راهکارهایی برای کاهش آن پرداخته‌اند. روش تحقیق از نوع توصیفی - تحلیلی و روش جمع‌آوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و میدانی است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که گسترش مناطق حاشیه‌نشین شهرها و آلودگی فضایی محصول فرآیندهای نابرابر سازی در نظام‌های سرمایه‌داری است. تمرکز فقر در مناطق حاشیه‌نشین، نه تنها به آلودگی چشم‌انداز منجر می‌شود بلکه زمینه افزایش جرم و جنایت را نیز فراهم می‌کند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که حاشیه‌نشینی، با فقر رابطه مستقیمی دارد. همچنین حاشیه‌نشینان از نظر شاخص‌های کالبدی، اجتماعی و اقتصادی در فقر به سر می‌برند. از جمله این عوامل می‌توان به: بی‌سوادی، بیکاری، نبود امکانات و خدمات مناسب در این مناطق و همچنین تزلزل و ناامنی در برخورداری از پشتوانه‌های اعتباری و ناامنی شخصی - فردی اشاره کرد.

زورکی و یدالهی (۱۳۹۹)، در پژوهشی با عنوان "اشتغال غیر رسمی و فقر خانوارهای شهری و روستایی در ایران"، به تأثیر اشتغال غیر رسمی بر فقر خانوارها پرداخته‌اند. بدین منظور، با بهره‌گیری از ریزداده‌های طرح هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی در سال ۱۳۹۷، نخست خط فقر بر پایه روش ۶۶ درصد میانگین سرانه مخارج خانوارها به تفکیک استانی برای مناطق شهری و روستایی محاسبه و خانوارهای فقیر را شناسایی کرده‌اند. سپس باتوجه به شاخص‌های ارائه‌شده، نوع اشتغال سرپرستان خانوارها به لحاظ رسمی و غیر رسمی را مشخص نموده‌اند. در پردازش اولیه داده‌ها، مقایسه میان خانوارهای با سرپرست شاغل، در مشاغل غیر رسمی است. در ادامه، برآورد الگوی پژوهش با متغیر وابسته، محدود بر مبنای داده‌های شبه‌تابلویی و به روش اثرات تصادفی در رگرسیون لجستیک در قالبی جداگانه برای ۱۳۲۴۸ خانوار شهری و ۱۳۱۱۵ خانوار روستایی در ۳۱ استان انجام شده است. نتایج پژوهش نشان داده است که اشتغال غیر رسمی سرپرست خانوار، اثر مستقیم بر احتمال فقر خانوار دارد و میزان تأثیر گذاری در مناطق شهری بیش از مناطق روستایی است. همچنین متغیرهای تحصیلات، سن و جنسیت سرپرست خانوار، تأثیر معکوس دارد و متغیرهای مجذور سن و بُعد خانوار با اثر مستقیم بر احتمال فقر خانوارها در مناطق شهری بیش از مناطق روستایی است.

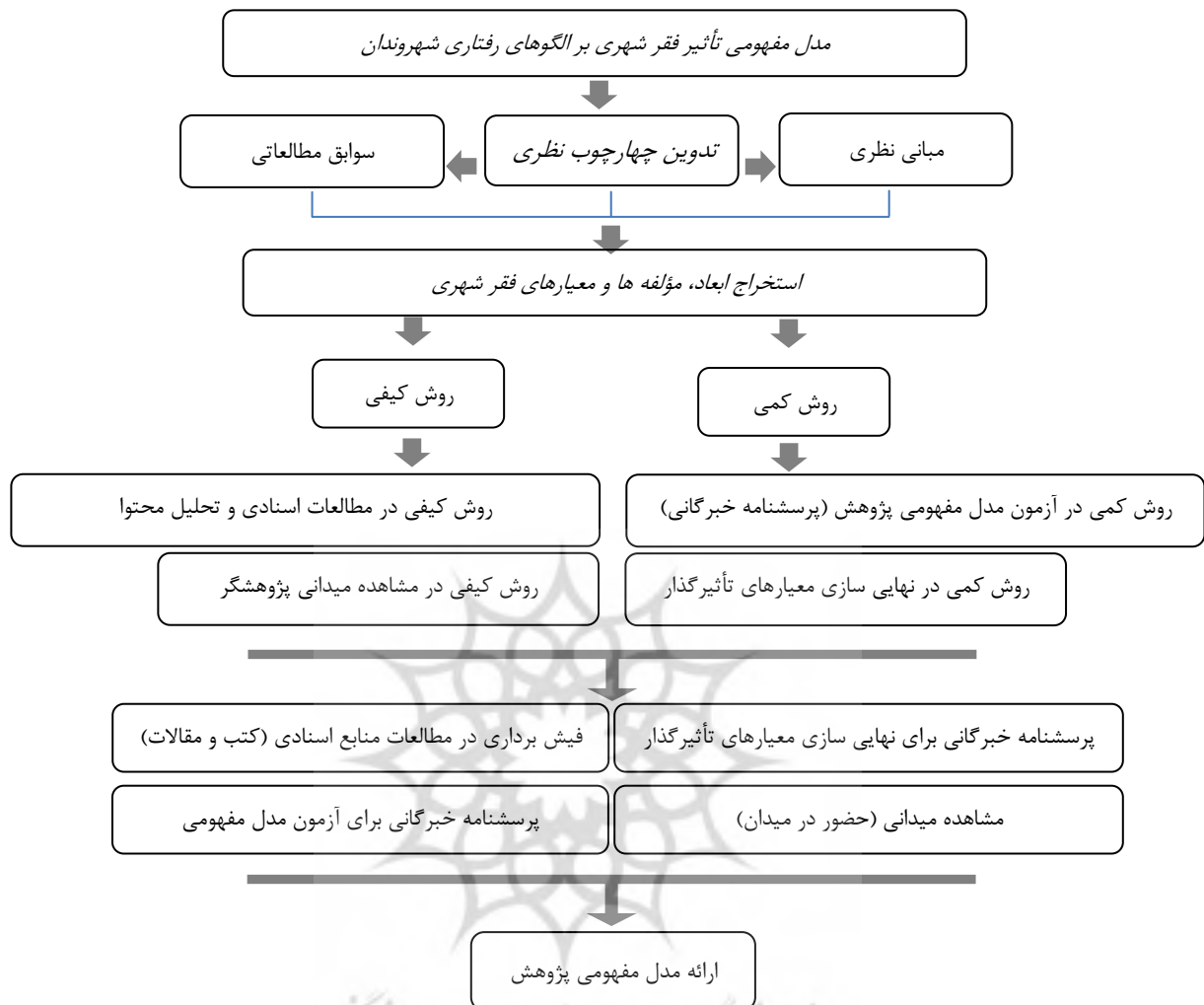

روش اجرای پژوهش

روش تحقیق، از نوع آمیخته که تلفیقی از دو روش کیفی و کمی است، می‌باشد. به این شکل که ابتدا به صورت کیفی و با استراتژی موردکاوی که از استراتژی‌های تحقیقات کیفی است، به تبیین جنبه‌های مختلف فقر شهری و الگوهای رفتاری شهروندان می‌پردازد سپس علاوه بر مطالعه اسنادی، از روش پیمایش به عنوان یک روش کمی برای گردآوری و تحلیل داده‌ها استفاده گردیده است. این پژوهش از نظر عمق مطالعه، کاربردی- توسعه‌ای بوده و از نظر هدف پژوهش، توصیفی است. به این دلیل که باهدف تبیین جنبه‌های مختلف فقر شهری و الگوهای رفتاری انجام گردیده است. جهت ارزیابی موضوعات قابل بررسی در مقوله تحلیل فقر و خصیصه‌های تأثیرگذار بر آن و برای نیل به اهداف پژوهش، ۴۲ معیار در قالب ۶ مؤلفه اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، کالبدی، زیرساخت و خدمات پایه، زیست محیطی برای انجام پژوهش، از طریق مطالعات اسنادی و روش پیمایش استنتاج گردیده است. برای آزمون صحت و اعتبار الگوی به دست آمده از پرسشنامه‌ای استفاده شد که بین ۱۰۰ خبره توزیع گردید. مقصود از خبرگان اساتید دانشگاهی، اساتید گروه مدیریت شهری، شهرسازی و جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، علوم اجتماعی، دانشجویان دکتری و متخصصین شهری و شهرداری است. مشروط به این‌که در زمینه فقر شهری دارای تجربه باشند. برای تعیین روایی محتوا، نسبت روایی محتوایی یا CVR^1 که یک روش سنجش روایی پرسشنامه است، استفاده گردیده است. در تکمیل این پرسشنامه‌ها، ابتدا موضوع پژوهش و هدف آن به خوبی تبیین گردید و سپس الگوی پیشنهادی که پژوهش بدان دست یافته است (الگوی مفهومی پژوهش) در اختیار آنان قرار گرفت. در انتها از متخصصین، کارشناسان و اساتید خواسته شد به پرسش‌هایی که در زمینه اعتبار و تناسب الگوی مد نظر می‌باشد پاسخ دهند (جدول ۶). برای انجام تحلیل‌ها از تکنیک تحلیل عاملی اکتشافی با نرم‌افزار $SPSS^2$ استفاده شده است و با استفاده از آزمون بارتلت میزان همبستگی میان متغیرهای پژوهش مشخص گردید. تحلیل عاملی، تکنیکی آماری است که بین مجموعه‌ای فراوان از معیارهایی که به ظاهر بی‌ارتباط هستند، رابطه خاصی برقرار می‌کند (گلدسته و همکاران، ۱۳۷۷: ۴۱۷). در نهایت جهت سنجش سؤال‌های پرسشنامه و معنی‌دار بودن معیارها، از تحلیل عاملی تأییدی با نرم‌افزار لیزرل استفاده گردیده است. در ادامه اطلاعات جمع‌آوری شده مورد توصیف و تحلیل قرار می‌گیرد. در بخش اول، معیارهای پژوهش با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی نظیر: میانگین، انحراف استاندارد، و جداول و نمودارهای مربوطه توصیف می‌گردد و در بخش دوم، فرضیه‌های پژوهش با استفاده از آزمون آماری مناسب مورد آزمون قرار می‌گیرند. هدف نهایی از انجام مراحل فوق این بوده است که مؤلفه‌ها و معیارهای فقر شهری به منظور ارتقای الگوهای رفتاری مناسب استخراج شود. در ادامه با مراجعه به میدان، از طریق ابزار مصاحبه با ساکنان و ابران (به عنوان کاربران فضا) به همراه مشاهده از نزدیک، وضع موجود با شرایط مطلوب مقایسه شد و نقاط ضعف مشخص گردید.

¹ Content Validity Ratio

² Statistical package for social science

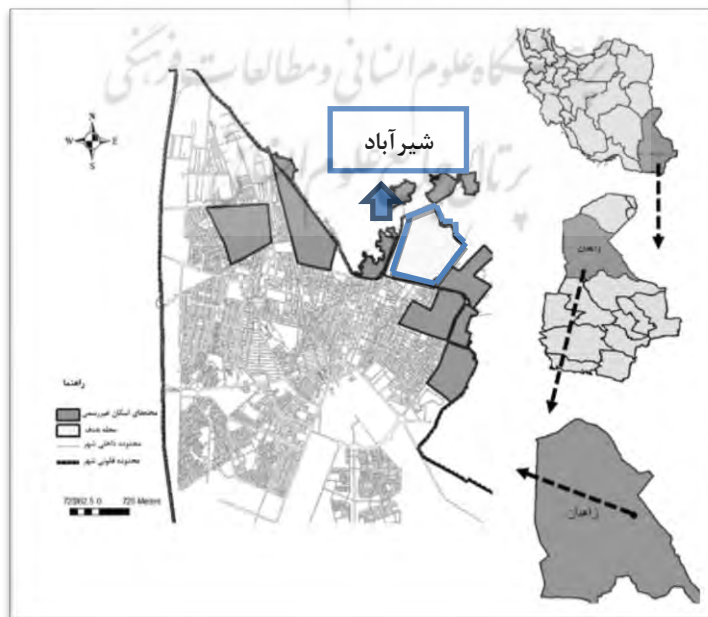
شکل ۳. فرآیند انجام پژوهش

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲)

محدوده مورد مطالعه

شهر زاهدان، مرکز استان سیستان و بلوچستان، در شرق ایران و نزدیک مرز ایران و کشورهای افغانستان و پاکستان قرار دارد (شکل ۴). وسعت زاهدان ۸۱۲۳ هکتار و طبق سرشماری سال ۱۳۹۵، ۵۸۷۷۳۰ نفر جمعیت دارد (مرکز آمار ایران، سرشماری ۱۳۹۵) شهر زاهدان، یکی از شهرهای کم برخوردار کشور است که از لحاظ دستیابی به خدمات و امکانات شهری با محدودیت روبه‌رو بوده و به دلیل موقعیت جغرافیایی شهر و هم‌مرز بودن با دو کشور افغانستان و پاکستان، خط ترانزیت کالا و قاچاق سوخت و مواد مخدر، منجر به عدم برخورداری شهر از پتانسیل‌های مؤثر بر کیفیت زندگی شهری شده است. به طوری که اغلب مهاجرین داخلی و خارجی شهر به‌علت مشکلات مالی، حاشیه شهر را به‌عنوان مأمن اختیار کرده‌اند. این ساختارها بیشتر در قسمت شمال و شمال شرقی و شمال غربی شهر واقع شده‌اند. یکی از محله‌هایی که به‌صورت اسکان غیر رسمی واقع شده، محله شیرآباد با وسعتی حدود ۳۵۴ هکتار در شمال شرقی شهر زاهدان است و با شهر فصل مشترک دارد. در سال ۱۳۵۵ شیرآباد دارای ۵۷ خانوار

و ۲۶۱ نفر جمعیت بوده است. این روند با نرخ رشد ۲۶/۳ درصد در دههٔ بعدی (۷۵-۱۳۶۵) با ۴۲۹۳ خانوار و ۲۶۹۵۲ نفر به رشد خود ادامه می‌دهد. اما در ادامه (۸۵-۱۳۷۵) نرخ رشد کاهش یافته و با ۱۲/۷ درصد در سال ۱۳۸۵ دارای ۶۲۲۱۲ نفر جمعیت می‌گردد، اما بعد خانوار آن همچنان رو به افزایش است (مرکز آمار ایران، فرهنگ آبادی‌های شهر زاهدان، ۱۳۸۵). از منظر طبیعی، شیرآباد در قسمت انتهایی شیب دشت زاهدان واقع شده است و تمامی آب‌های سطحی، به‌علاوه فاضلاب شهر از این ناحیه خارج شده و از طریق درهٔ لار که در سمت شمال شرق این ناحیه واقع شده است، به چاله گود زره واقع در افغانستان می‌ریزد. از شرق به گسل معروف زاهدان و از شمال به تپه‌های بزرگ ماسه‌های روان محدود می‌شود (مهندسین مشاور شهر و خانه، ۱۳۹۵). در پی وقوع انقلاب و پس از آن آغاز جنگ‌های داخلی افغانستان، زاهدان به‌علت نزدیکی به افغانستان و وجود تشابهات فرهنگی، به اولین سرمنزل آواره‌های افغانستانی تبدیل شد. به‌تدریج تعداد بیشتری از آواره‌های افغانستانی به‌دلیل عدم توانایی مالی برای خرید مسکن و یا پرداخت اجاره در داخل شهر، به مناطق حاشیه‌ای روی آوردند. به این ترتیب، با گسترش روزافزون آلودگی و کپرنشینی، زمینه‌های ایجاد شیرآباد فراهم آمد که ساختار کالبدی آن از دو الگوی روستایی درون شهری (بخش قدیمی شیرآباد) و خانه‌های متعارف اما خودساخته و زیر سطح استاندارد تهی‌دستان نامتشکل شهری، تشکیل شده است (پیران، ۱۳۸۲: ۱۲). از این‌رو، ساکنان محله شیرآباد به‌دلیل بهره‌برداری از سکونت‌گاه‌های بدون مجوز قانونی، به‌عنوان قانون‌شکنان مورد شمات قرار گرفتند و از طرفی سازمان‌های مدیریت شهری نیز از مسئولیت تأمین خدمات برای آنان سر باز زدند. به‌دلیل عدم حمایت‌ها در قالب اعطای اعتبار، ارائه آموزش و سایر امکانات رفاهی و نبود کمک‌رسانی مؤثر نهادهای دولتی و همچنین نظام ناکارآمد برنامه‌ریزی و همچنین عدم جذب در مشاغل پایدار شهری، مهاجران برای امرار معاش به مشاغل کاذب از جمله قاچاق سوخت روی آورده‌اند که این خود انواع آسیب‌های اجتماعی را به‌دنبال خواهد داشت. وجود این‌گونه نابرابری‌ها در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کالبدی باعث ایجاد تضاد در جوامع و نهایتاً بروز رفتارهای خشونت‌آمیز شده است.

شکل ۴. موقعیت جغرافیایی شهر زاهدان و محله شیرآباد در کشور

(منبع: سازمان نقشه برداری کشور، ۱۴۰۰)

یافته‌های پژوهش (تجزیه و تحلیل داده‌ها)

✓ توصیف ویژگی‌های جمعیتی شناختی

باتوجه به نتایج جدول ۳، توزیع فراوانی جامعه بر حسب سن، مطابق جدول بعدی نشان می‌دهد، اغلب در گروه سنی کمتر از ۳۹ سال قرار دارند.

جدول ۳. توصیف آماری متغیر سن

سن	فراوانی	فراوانی نسبی
کمتر از ۳۹ سال	۵۵	۵۱/۷
بین ۴۰ تا ۴۹ سال	۲۴	۴۱/۳
بالاتر از ۵۰ سال	۲۱	۷
جمع	۱۰۰	۱۰۰

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲)

باتوجه به جدول شماره ۴، توزیع فراوانی جامعه بر حسب جنسیت نشان می‌دهد، ۴۴/۷ درصد شرکت کنندگان زن و ۵۵/۳ درصد مرد بودند.

جدول ۴. توصیف آماری متغیر جنسیت

جنسیت	فراوانی	فراوانی نسبی
زن	۴۴	۴۴/۷
مرد	۵۵	۵۵/۳
جمع	۱۰۰	۱۰۰

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲)

باتوجه به جدول ۵، سطح تحصیلات ۵۷/۰۰ درصد شرکت کنندگان تحصیلات لیسانس، ۲۹/۷ درصد فوق لیسانس و ۱۳/۲ درصد دکتری بود.

جدول ۵. توصیف آماری سطح تحصیلات

سطح تحصیلات	فراوانی	فراوانی نسبی
لیسانس	۲۴	۵۷/۰۰
فوق لیسانس	۳۶	۲۹/۷
دکتری	۴۰	۱۳/۳

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲)

جدول ۶، مقادیر CRV برای متناسب بودن، اثربخشی، مشروعیت، پیوستگی، انعطاف‌پذیری، قاعده‌مندی و شفافیت را نشان می‌دهد، مقادیر CRV برای همه معیارها در تمام آیت‌ها بالاتر از مقدار قابل قبول ۰/۷۰ است. بنابراین همه آیت‌ها از روایی محتوا و صوری مناسب برخوردار است.

جدول ۶. مقادیر CRV

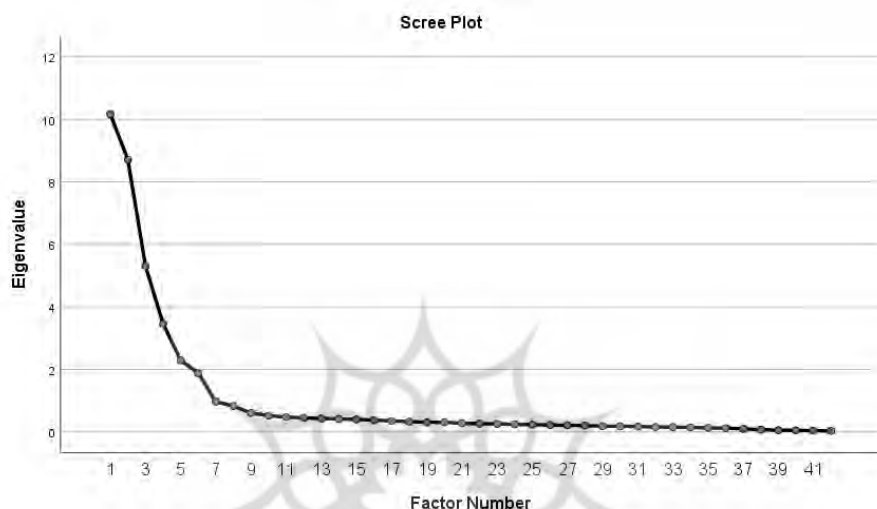
شماره	سوال	متناسب بودن	اثربخشی	مشروعیت	پیوستگی	انعطاف	قاعده مندی	شفافیت
۱	آیا جرم و جنایت بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۲	آیا بیکاری افراد بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۳	آیا تراکم جمعیتی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۰/۸	۱	۱	۰/۸	۱	۱
۴	آیا مشارکت اجتماعی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۱	۰/۸	۱	۱	۱
۵	آیا جنسیت سرپرست خانوار بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۶	آیا شکاف طبقاتی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۰/۸	۰/۸	۱	۱	۱
۷	آیا عدالت اجتماعی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۱	۰/۸	۱	۱	۰/۸
۸	آیا تعداد فرزندان بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۹	آیا سطح تحصیلات سرپرست خانوار بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۱۰	آیا سطح سواد افراد بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۰/۸	۰/۸	۱	۰/۸	۱
۱۱	آیا حوادث رانندگی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۱۲	آیا مهاجرت افراد بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۰/۸	۱	۱	۱	۰/۸
۱۳	آیا اعتیاد و مصرف مشروبات الکلی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۰/۸	۱	۱	۱	۰/۸
۱۴	آیا درآمد افراد و بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۱	۰/۸	۱	۱	۱
۱۵	اتکا به اقتصاد نقدی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸	۱	۱	۰/۸	۱	۱	۰/۸
۱۶	آیا نیازهای اساسی افراد بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۱۷	آیا میزان دستمزد افراد بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۱۸	آیا شغل سرپرست خانوار بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۱۹	آیا دارایی افراد (ماشین، یخچال، تلویزیون، مشخصات مسکن (نوع سقف، کفپوش، توالت) بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۲۰	آیا پس انداز خانوار بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
۲۱	آیا دسترسی به مسکن مناسب بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۰/۸	۱	۱	۱	۱
۲۲	آیا تورم بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۱	۰/۸	۱	۱	۱
۲۳	آیا سبد مصرفی خانوار بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱

							دارد؟	
۱	۱	۱	۱	۰/۸	۱	۱	آیا نژاد پرستی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۲۴
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	آیا قومیت های مذهبی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۲۵
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰/۸	آیا مصرف گرایی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۲۶
۱	۱	۱	۱	۰/۸	۰/۸	۱	آیا دسترسی به شبکه راه ها بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۲۷
۰/۸	۰/۸	۰/۸	۱	۱	۰/۸	۱	آیا کیفیت کالبد سکونتگاه بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۲۸
۰/۸	۰/۸	۰/۸	۱	۰/۸	۰/۸	۰/۸	آیا کیفیت کالبد شهر بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۲۹
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	آیا نوع مالکیت مسکن و تأثیر آن بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۰
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	آیا نوع تغذیه افراد بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۱
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۰/۸۰	آیا سطح بهداشت بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۲
۱	۱	۰/۸	۱	۱	۱	۰/۸	میزان دسترسی به وسایل حمل و نقل بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۳
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	آیا دسترسی به خدمات اولیه آب، برق و گاز بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۴
۰/۸	۱	۰/۸	۱	۱	۱	۱	آیا دسترسی به بازارهای مالی اعتباری بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۵
۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	آیا خدمات آموزشی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۶
۱	۱	۱	۰/۸	۱	۰/۸	۱	آیا زیرساخت راه و روشنایی معابر بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۷
۱	۰/۸	۱	۱	۰/۸	۱	۱	آیا دسترسی به شبکه های اینترنتی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۸
۱	۰/۸	۰/۸	۱	۰/۸	۰/۸	۱	آیا سیستم دفع فاضلاب و جمع آوری زباله بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۹
۱	۰/۸	۰/۸	۰/۸	۱	۱	۱	آیا ساختمان های پایدار بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۴۰
۱	۱	۱	۰/۸	۰/۸	۰/۸	۱	آیا موقعیت جغرافیایی (تراکم و قرار گرفتن در معرض آلاینده های متعدد) بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۴۱
۱	۱	۱	۰/۸	۱	۱	۱	آیا موقعیت طبیعی خطرناک (حریم رودخانه ها و غسل ها) بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۴۲

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲)

✓ اطمینان از روایی (سازه) اندازه‌گیری

در ادامه نتایج، تحلیل عاملی اکتشافی با نرم‌افزار SPSS^۱ نشان داد مقدار آماره کمو برابر با ۰/۹۰ است که بالاتر از معیار حداقل ۰/۵ است. بنابراین اندازه نمونه برای تحلیل عاملی کافی است. همچنین آزمون بارتلت نیز معنی‌دار است ($\chi^2=۱۳۱۳۰/۷$, $p=۰/۰۰۰$) یعنی؛ همبستگی بین متغیرها به‌طور معنی‌داری از صفر متفاوت است.

شکل ۵. نمودار سنگریزه
(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

نتایج تحلیل عاملی روی ۴۲ معیار با واریماکس نشان داد که براساس معیار کایزر (مقادیر ویژه بالاتر از ۱) در جدول ۷ و نمودار سنگریزه در شکل ۳ حفظ ۶ معیار منطقی است و در کل ۷۲/۱ درصد از واریانس را توضیح دادند.

جدول ۷. مقادیر ویژه

عامل	کل	واریانس نسبی	واریانس تراکمی
۱	۹/۹۵	۲۳/۷	۲۷/۷
۲	۸/۴۲	۲۰/۰۶	۴۳/۷۷
۳	۴/۹۷	۱۱/۸۴	۵۵/۶۲
۴	۳/۲۲	۷/۶۷	۶۳/۲
۵	۲/۰۶	۴/۹۲	۶۸/۲۲
۶	۱/۶۶	۳/۹۶	۷۲/۱۸

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

✓ تحلیل عاملی تأییدی و سنجش اعتبار معیارها

نتایج تحلیل عاملی تأییدی با نرم‌افزار لیزرل در جدول ۸ و شکل ۶ و ۷ نشان داد که مقادیر بارهای عاملی همه سوالات بالاتر از ۰/۵ است. بدین معنی که همه بارهای از قدرت تبیین خوبی برخوردار هستند و قدر مطلق مقادیر -T بالاتر از ۱/۹۶ می‌باشد که نشان دهنده این است که سوال مربوطه قادر به سنجش معنی‌دار متغیرش است.

^۱ Statistical package for social science

جدول ۸. بارهای عاملی و مقادیر T

شماره	پرسش	معیار ۱	معیار ۲	معیار ۳	معیار ۴	معیار ۵	معیار ۶	T
۱	آیا جرم و جنایت بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۶	-	-	-	-	-	۱۸/۵
۲	آیا بیکاری افراد بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۷	-	-	-	-	-	۱۸/۹
۳	آیا تراکم جمعیتی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۹۰	-	-	-	-	-	۲۰/۱
۴	آیا مشارکت اجتماعی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۷	-	-	-	-	-	۱۸/۸
۵	آیا جنسیت سرپرست خانوار بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۹۳	-	-	-	-	-	۲۱/۱
۶	آیا شکاف طبقاتی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۹۰	-	-	-	-	-	۲۰/۱
۷	آیا عدالت اجتماعی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۹۴	-	-	-	-	-	۲۱/۸
۸	آیا تعداد فرزندان بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۳	-	-	-	-	-	۱۷/۸
۹	آیا سطح تحصیلات سرپرست خانوار بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۵	-	-	-	-	-	۱۸/۴
۱۰	آیا سطح سواد افراد بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۳	-	-	-	-	-	۱۷/۶
۱۲	آیا مهاجرت افراد بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۴	-	-	-	-	-	۱۸/۰۵
۱۳	آیا اعتیاد و مصرف مشروبات الکلی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۸	-	-	-	-	-	۱۹/۲
۱۴	آیا درآمد افراد و بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۳	-	-	-	-	-	۱۷/۳
۱۶	آیا نیازهای اساسی افراد بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۰	-	-	-	-	-	۱۶/۶
۱۷	آیا میزان دستمزد افراد بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۰	-	-	-	-	-	۱۶/۴
۱۸	آیا شغل سرپرست خانوار بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۱	-	-	-	-	-	۱۶/۹
۱۹	آیا دارایی افراد (ماشین، یخچال، تلویزیون، مشخصات مسکن (نوع سقف، کفپوش، توالی) بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۲	-	-	-	-	-	۱۷/۰۹
۲۰	آیا پس انداز خانوار بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۴	-	-	-	-	-	۱۷/۶
۲۱	آیا دسترسی به مسکن مناسب بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۳	-	-	-	-	-	۱۷/۵
۲۲	آیا تورم بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۱	-	-	-	-	-	۱۶/۶
۲۳	آیا سبد مصرفی خانوار بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۰	-	-	-	-	-	۱۶/۵
۲۴	آیا نژاد پرستی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۹	-	-	-	-	-	۱۹/۰۶
۲۵	آیا قومیت های مذهبی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۸	-	-	-	-	-	۱۸/۷
۲۶	آیا مصرف گرایی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۶	-	-	-	-	-	۱۸/۱
۲۷	آیا دسترسی به شبکه راه ها بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۰/۸۲	-	-	-	-	-	۱۷/۱
۲۸	آیا کیفیت کالبد سکونتگاه بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	-	-	-	۰/۹۵	-	-	۲۲/۰۱
۲۹	آیا کیفیت کالبد شهر بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	-	-	-	۰/۹۵	-	-	۲۱/۹
۳۰	آیا نوع مالکیت مسکن و تاثیر آن بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	-	-	-	۰/۷۵	-	-	۱۵/۲

۱۷/۶	-	۰/۸۴	-	-	-	-	آیا نوع تغذیه افراد بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۱
۱۹/۰۶		۰/۸۸					آیا سطح بهداشت بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	
۱۹/۸	-	۰/۹۰	-	-	-	-	میزان دسترسی به وسایل حمل و نقل بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۳
۱۶/۸	-	۰/۸۱	-	-	-	-	آیا دسترسی به خدمات اولیه آب، برق و گاز بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۴
۱۷/۱	-	۰/۸۲	-	-	-	-	آیا دسترسی به بازارهای مالی اعتباری بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۵
۱۷/۹	-	۰/۸۴	-	-	-	-	آیا خدمات آموزشی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۶
۱۵/۳	-	۰/۷۶	-	-	-	-	آیا زیرساخت راه و روشنایی معابر بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۷
۱۵/۹	-	۰/۷۸	-	-	-	-	آیا دسترسی به شبکه‌های اینترنتی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۸
۱۶/۰۲	۰/۸۰	-	-	-	-	-	آیا سیستم دفع فاضلاب و جمع‌آوری زباله بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۳۹
۱۵/۱	۰/۷۷	-	-	-	-	-	آیای ساختمان های پایدار بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۴۰
۱۷/۴	۰/۸۵	-	-	-	-	-	آیا موقعیت جغرافیایی (تراکم و قرار گرفتن در معرض آلاینده های متعدد) بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۴۱
۱۵/۴	۰/۷۸	-	-	-	-	-	آیا موقعیت طبیعی خطرناک (حریم رودخانه‌ها و گسل‌ها) بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	۴۲

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

جدول ۸ ماتریس، بارهای عاملی چرخش یافته را نشان می‌دهد، آیت‌های دارای بار بالا روی یک معیار، شش معیار را تشکیل می‌دهند. معیار اول (اجتماعی) شامل سوالات ۱ تا ۱۱، معیار دوم (اقتصادی) شامل سوالات ۱۳ تا ۲۱، معیار سوم (فرهنگی) شامل سوالات ۲۲ تا ۲۴، معیار چهارم (کالبدی) شامل سوالات ۲۵ تا ۲۸، معیار پنجم (زیرساخت و خدمات پایه) شامل سوالات ۲۹ تا ۳۶ و معیار ششم (زیست‌محیطی) شامل سوالات ۳۷ تا ۴۰ بودند. همه این سوالات دارای بار عاملی بالاتر از ۰/۶۰ بودند. اما دو سوال ۱۱ و ۱۵ دارای بار عاملی پایین بودند و از سوالات حذف شدند.

جدول ۹ شاخص‌های نیکویی برازش^۱ RMSEA، مجذور کای اسکوتر^۲ NFI، CFI^۳، IFI^۴، SRMR^۵ را نشان می‌دهد، همان‌گونه که مشاهده می‌کنید، بیشتر شاخص‌ها قابل قبول هستند و تحلیل عاملی تاییدی از مدل پیشنهادی حمایت می‌کند. بنابراین شش مؤلفه تأثیرگذار فقر شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان شامل: مؤلفه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، کالبدی، زیرساخت‌ها و خدمات پایه و زیست محیطی می‌باشند.

^۱ Root Mean Square Error of Approximation

^۲ Normed Fit Index

^۳ Comparative Fit Index

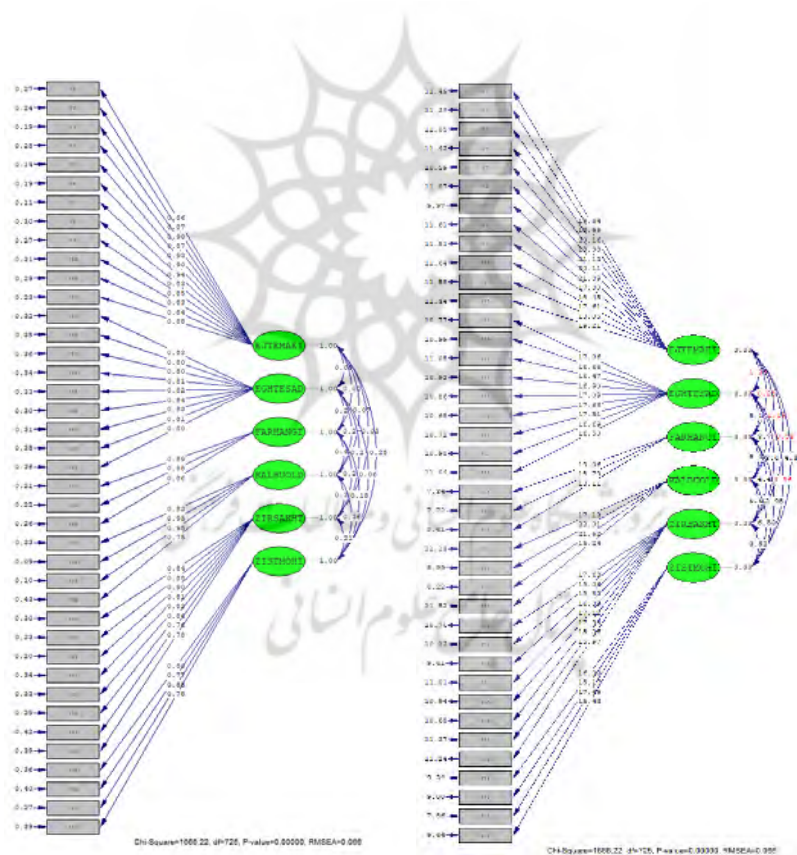
^۴ Incremental Fit Index

^۵ Root Mean Square Residual

جدول ۹. شاخص‌های برازش نیکویی برازش

شاخص‌ها	مقدار	مقدار قابل قبول	تفسیر
خی-دو	$p=0/000$ $\chi^2=1666/2$	معنی دار باشد	کمتر از ۰/۰۵ است پس معنی دار می‌باشد
χ^2/df	۲/۲۹	مقادیر بین ۱ تا ۳	قابل قبول است
RMSEA	۰/۰۶۶	مقادیر کمتر از ۰/۰۸	قابل قبول است
NFI	۰/۸۹	مقادیر بین ۰/۹۰ تا ۰/۹۵	تقریباً قابل قبول است
NNFI	۰/۹۱	مقادیر بین ۰/۹۰ تا ۰/۹۵	قابل قبول است
CFI	۰/۹۱	مقادیر بین ۰/۹۰ تا ۰/۹۵	قابل قبول است
IFI	۰/۹۱	مقادیر بین ۰/۹۰ تا ۰/۹۵	قابل قبول است
SRMR	۰/۰۴۰	زیر ۰/۰۸	قابل قبول است

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

شکل ۷. مقادیر T-گویه‌ها روی هر عامل در مدل پیشنهادی

شکل ۶. بارهای عاملی گویه‌ها روی هر عامل در مدل پیشنهادی

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

✓ آزمون پایایی مدل پیشنهادی

در نهایت، نتایج آلفاکرونباخ در جدول ۸ نشان داد که مقادیر آلفا برای معیار اجتماعی برابر با ۰/۹۵، برای معیار اقتصادی برابر با ۰/۹۲، برای معیار فرهنگی برابر با ۰/۹۲، برای معیار کالبدی برابر با ۰/۷۸، برای معیار زیرساخت‌ها برابر با ۰/۹۰ و برای معیار زیست‌محیطی برابر با ۰/۹۱ می‌باشد. همه مقادیر از مقدار ۰/۷ بالاتر هستند. بنابراین معیارها از همسانی درونی قابل قبولی برخوردار می‌باشند.

احصاء شاخص‌های نهایی مطلوب

براساس جدول ۱۰، بررسی اسنادی و سپس آزمون آن از نظر خبرگان و نخبگان در پژوهش کنونی نشان داده است که مؤلفه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی، زیرساخت‌ها و خدمات پایه، زیست‌محیطی در رابطه با فقر شهری و تأثیر آن بر الگوهای رفتاری مؤثر هستند. همچنین معیارهای فقر شهری که بر الگوهای رفتاری شهروندان محله شیرآباد تأثیر گذار هستند، ارائه شده است.

جدول ۱۰. فراوانی و انحراف معیار معیارها

تعداد	مؤلفه‌ها	معیارها	M±SD
۱	اجتماعی	آیا جرم و جنایت بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۵±۱/۱
		آیا بیکاری بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۵±۱/۰۴
		آیا تراکم جمعیتی بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۶±۱/۱۱
		آیا مشارکت اجتماعی بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۶۸±۱/۱۴
		آیا جنسیت سرپرست بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۶۷±۱/۰۸
		آیا شکاف طبقاتی بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۶±۱/۰۸
		آیا عدالت اجتماعی بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۸±۱/۰۹
		آیا تعداد فرزندان بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۸۰±۱/۱۵
		آیا سطح سواد افراد بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۲±۱/۰۴
		آیا سطح تحصیلات سرپرست خانواده بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۳±۱/۰۹
		آیا مهاجرت افراد بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۸۰±۱/۰۵
		آیا اعتیاد و مصرف مشروبات الکلی افراد بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۸±۱/۰۳
		آیا میزان درآمد بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۳±۱/۰۸
۲	اقتصادی	آیا میزان تأمین نیازهای اساسی بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۷±۱/۰۹
		آیا میزان دستمزد بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۱±۱/۱
		آیا شغل سرپرست خانواده بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۲±۱/۱۴
		آیا دارایی افراد بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۸±۱/۱۶
		آیا میزان پس‌انداز خانوار بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۶±۱/۱۰
		آیا دسترسی به مسکن مناسب بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۷±۱/۲۶
		آیا میزان تورم بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۸±۱/۲
		آیا سبد مصرفی خانوار بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۸۳±۱/۱۹
		آیا نژادپرستی بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۵۶±۱/۱۵
		آیا قومیت‌های مذهبی بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۵۲±۱/۱۸
۳	فرهنگی	آیا نوع سبک زندگی افراد بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۸۰±۱/۲۲
		آیا دسترسی به شبکه راه‌ها بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۷±۱/۲
۴	کالبدی	آیا کیفیت کالبد سکونت‌گاه بر الگوهای رفتاری تأثیر دارد؟	۳/۷۰±۱/۲۱

۳/۹۲±۰/۹۷	آیا کیفیت کالبد شهر بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟		
۳/۵۷±۱/۱۵	آیا نوع مالکیت مسکن بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟		
۳/۷۵±۱/۱۶	آیا نوع تغذیه افراد بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟		
۳/۷۶±۱/۱۳	آیا میزان سطح بهداشت افراد بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟	زیرساخت ها و خدمات پایه	۵
۳/۶۵±۱/۱۸	آیا میزان دسترسی به وسایل حمل و نقل افراد بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟		
۳/۸۵±۱/۲۳	آیا میزان دسترسی به خدمات اولیه آب، برق، گاز افراد بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟		
۳/۷۶±۱/۲۳	آیا میزان دسترسی به بازارهای مالی اعتباری بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟		
۳/۷۵±۱/۲۴	آیا میزان دسترسی به خدمات آموزشی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟		
۳/۷۴±۱/۱۷	آیا میزان دسترسی به زیرساخت راه‌ها و روشنایی معابر بر الگوهای رفتاری افراد تأثیر گذار است؟		
۳/۷۲±۱/۱۹	آیا میزان دسترسی به شبکه‌های اینترنتی بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟		
۳/۷۰±۱/۲۱	آیا میزان سیستم دفع فاضلاب و جمع‌آوری زباله بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟		
۳/۷۲±۱/۱۸	آیا ساختمان‌های پایدار بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟		
۳/۴۴±۱/۱۳	آیا موقعیت جغرافیایی (تراکم و قرارگرفتن در معرض آلاینده‌های متعدد) بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟		
۳/۴۴±۱/۱۴	آیا موقعیت طبیعی خطرناک (حریم رودخانه‌ها و گسل‌ها) بر الگوهای رفتاری تاثیر دارد؟		

(منبع: یافته‌های پژوهش حاضر با استفاده از منابع در دسترس مبنای نظری (۱۴۰۲) و با اقتباس از:

(Hentschel, and Wodon., in 2002); (Chen et al., 2006: 34); (Falkingham, 2002: 18); (Hentschel, 2000: 47);

(Baharoglu and Kessides, 2002: 128); (Coudel et al., 2002: 170)

(بندرآباد، ۱۳۹۴: ۴۲۵)؛ (بحرینی، ۱۳۹۴: ۲۰۵)؛ (بمانیان و همکاران، ۱۳۹۰: ۵۴)، (Altman, I., & Churchman, A., 1994: 139)

تحلیل آماری معیارها

باتوجه به جداول ۱۶، ۱۵، ۱۴، ۱۳، ۱۲، ۱۱، مقایسه وضعیت موجود از نظر معیارها بدین شرح است:

- تأثیر مؤلفه اجتماعی فقر شهری بر الگوی رفتاری شهروندان.

نتایج آزمون t-تک‌نمونه در جدول ۱۱، نشان داد که میانگین امتیاز مؤلفه اجتماعی ($M=3/74$, $SD=0/98$) از مقدار متوسط (۳) به‌طور معنی‌داری بیشتر است ($P=0/000$, $t_{(99)}=13/20$). بنابراین ازدیدگاه خبرگان و نخبگان، در محله شیرآباد شهر زاهدان، مؤلفه اجتماعی فقر شهری بر الگوی رفتاری شهروندان تأثیر معنی‌داری دارد.

جدول ۱۱. نتایج آزمون t-تک نمونه‌ای برای مؤلفه اجتماعی

مؤلفه	T	Df	Sig.
اجتماعی	۱۳/۲	۹۹	۰/۰۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

- تأثیر مؤلفه اقتصادی فقر شهری بر الگوی رفتاری شهروندان

نتایج آزمون t-تک‌نمونه در جدول ۱۲، نشان داد که میانگین امتیاز مؤلفه اقتصادی ($M=3/76$, $SD=0/96$) از مقدار متوسط (۳) به‌طور معنی‌داری بیشتر است ($P=0/000$, $t_{(99)}=13/69$). بنابراین ازدیدگاه خبرگان و نخبگان، در محله شیرآباد شهر زاهدان، مؤلفه اقتصادی فقر شهری بر الگوی رفتاری شهروندان تأثیر معنی‌داری دارد.

جدول ۱۲. نتایج آزمون t-تک نمونه‌ای برای مؤلفه اقتصادی

مؤلفه	T	Df	Sig.
اقتصادی	۱۳/۶۹	۹۹	۰/۰۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

- تأثیر مؤلفه فرهنگی فقر شهری بر الگوی رفتاری شهروندان

نتایج آزمون t-تک نمونه در جدول ۱۳، نشان داد که میانگین امتیاز مؤلفه فرهنگی ($M=3/62$, $SD=1/10$) از مقدار متوسط (۳) به طور معنی داری بیشتر است ($t_{(99)}=9/81$, $P=0/000$). بنابراین از دیدگاه خبرگان و نخبگان، در محله شیرآباد شهر زاهدان، مؤلفه فرهنگی فقر شهری بر الگوی رفتاری شهروندان تأثیر معنی داری دارد.

جدول ۱۳. نتایج آزمون t-تک نمونه‌ای برای مؤلفه فرهنگی

مؤلفه	T	df	Sig.
فرهنگی	۹/۸۱	۹۹	۰/۰۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

- تأثیر مؤلفه کالبدی فقر شهری بر الگوی رفتاری شهروندان

نتایج آزمون t-تک نمونه در جدول ۱۴، نشان داد که میانگین امتیاز مؤلفه کالبدی ($M=3/74$, $SD=1/11$) از مقدار متوسط (۳) به طور معنی داری بیشتر است ($t_{(99)}=12/29$, $P=0/000$). بنابراین از دیدگاه خبرگان و نخبگان، در محله شیرآباد شهر زاهدان، مؤلفه کالبدی فقر شهری بر الگوی رفتاری شهروندان تأثیر معنی داری دارد.

جدول ۱۴. نتایج آزمون t-تک نمونه‌ای برای مؤلفه کالبدی

مؤلفه	T	df	Sig.
کالبدی	۱۲/۲۹	۹۹	۰/۰۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

- تأثیر مؤلفه زیرساخت‌ها و خدمات پایه فقر شهری بر الگوی رفتاری شهروندان

نتایج آزمون t-تک نمونه در جدول ۱۵، نشان داد که میانگین امتیاز مؤلفه زیرساخت‌ها و خدمات پایه ($M=3/75$, $SD=1/02$) از مقدار متوسط (۳) به طور معنی داری بیشتر است ($t_{(99)}=12/67$, $P=0/000$). بنابراین از دیدگاه خبرگان و نخبگان، در محله شیرآباد شهر زاهدان، مؤلفه زیرساخت‌ها و خدمات پایه فقر شهری بر الگوی رفتاری شهروندان تأثیر معنی داری دارد.

جدول ۱۵. نتایج آزمون t-تک نمونه‌ای برای مؤلفه زیرساخت‌ها و خدمات پایه

مؤلفه	T	df	Sig.
زیرساخت‌ها و خدمات پایه	۱۲/۶۷	۹۹	۰/۰۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

- تأثیر مؤلفه زیست‌محیطی فقر شهری بر الگوی رفتاری شهروندان

نتایج آزمون t-تک نمونه در جدول ۱۶، نشان داد که میانگین امتیاز مؤلفه زیست‌محیطی ($M=3/57$, $SD=1/04$) از مقدار متوسط (۳) به طور معنی داری بیشتر است ($t_{(99)}=9/57$, $P=0/000$). بنابراین از دیدگاه خبرگان و نخبگان، در محله شیرآباد شهر زاهدان، مؤلفه زیست‌محیطی فقر شهری بر الگوی رفتاری شهروندان تأثیر معنی داری دارد.

جدول ۱۶. نتایج آزمون t-تک نمونه‌ای برای مؤلفه زیست محیطی

مؤلفه	T	df	Sig.
زیست محیطی	۹/۵۷	۹۹	۰/۰۰۰

(منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۲)

باتوجه به توضیحات ارائه شده، تمامی جداول نتایج آزمون تی تک، میانگین امتیاز هر شش مؤلفه از مقدار متوسط (۳) به طور معنی داری بیشتر است، بنابراین گزاره‌های پژوهش مورد تایید قرار می‌گیرد. یعنی؛ با شناسایی مؤلفه‌ها و معیارهای به وجود آورنده فقر شهری، می‌توان به ارتقای الگوهای رفتاری شهروندان دست یافت.

نتیجه گیری

باتوجه به نتایج حاصل از این پژوهش، معیارهای تأثیرگذار فقر شهری بر الگوهای رفتاری بدین شرح است:

شکل ۸. مدل مفهومی پژوهش

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲)

نتایج پژوهش نشان می‌دهد در بررسی نقش فقر شهری بر الگوهای رفتاری شهروندان، مدل پیشنهادی این پژوهش که شامل ۶ مؤلفه و ۴۰ معیار است، می‌تواند بسیار کارآمد باشد. مؤلفه‌های فقر شهری که بر الگوهای رفتاری تأثیرگذار هستند، براساس یافته‌های پژوهش شامل: مؤلفه‌های اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، کالبدی، زیرساخت و

خدمات پایه و زیست‌محیطی می‌باشند. باتوجه به نتایج آزمون تی تک، میانگین امتیاز هر شش مؤلفه از مقدار متوسط (۳) به‌طور معنی‌داری بیشتر است. لذا گزاره‌های پژوهش مورد تایید قرار می‌گیرند. یعنی؛ با شناسایی مؤلفه‌ها و معیارهای به‌وجود آورنده فقر شهری، می‌توان به ارتقای الگوهای رفتاری شهروندان دست یافت. باتوجه به یافته‌های پژوهش و شناخت ویژگی‌ها و شرایط محله شیرآباد، برای حل معیارهای کالبدی و زیست‌محیطی و زیرساخت‌ها در این محدوده، از دیدگاه توانمندسازی و بهسازی مشارکتی استفاده نمود. با در نظر گرفتن نگرش سیستمی در بُعد کلان مسأله و دیدگاه اقتصاد سیاسی فضا (نقش دولت) و دیدگاه توانمندسازی و بهسازی مشارکتی (نقش مردم) و تعریف و پذیرش حیطه تصمیم‌گیری و عملکردی هر یک از آن‌ها، می‌توان از بروز شکاف‌های عمیق در سیستم اجتماعی - اقتصادی جلوگیری کرد. تلاش و تدبیر در جهت رفع موانع قانونی و اصلاح و تصریح قوانین و مقررات و ارتباط کارآمد بین سازمان‌ها، جهت رسیدن به هماهنگی در تصمیم‌گیری و عمل، یکی دیگر از راه‌حل‌ها برای برون رفت از این نابسامانی پیشنهاد می‌گردد. همچنین برای بهبود معیارهای اجتماعی و فرهنگی، مهمترین و ضروری‌ترین راهکار، آموزش و ارتقای سطح آگاهی مردم در زمینه‌های مختلف زندگی می‌باشد که این کار از طریق سازمان‌های غیر دولتی (NGO)، تلوزیون به‌ویژه شبکه محلی (استانی) و اجرای کلاس‌های آموزشی در محله امکان‌پذیر است. ساماندهی معیار اقتصادی منطقه به‌ویژه در چهارچوب فعالیت‌های تجاری، نیازمند مطالعات تخصصی است اما با تهیه برنامه‌ای کارآمد جهت پرداخت وام‌های کم بهره و طولانی مدت به اقشار فقیر جامعه، در زمینه‌های تأمین مسکن و کارآفرینی براساس توان افراد، در صنف‌های مختلف قابل پیگیری و انجام است.

پیشنهادات

باتوجه به تحلیل و ارزیابی‌های انجام گرفته از طریق مطالعات پرسشنامه‌ای و همچنین درک نارسایی موجود در فضای مورد مطالعه از طریق تحلیل الگوهای رفتاری به‌دست آمده، پیشنهادهای پژوهش را می‌توان در راستای رسیدن به اهداف مورد نظر و پاسخ به سؤال اصلی پژوهش بیان نمود. این پیشنهادهای در قالب راهبردها و راهکارهای اجرایی می‌باشد.

جدول ۱۷. راهکارهای اجرایی پژوهش

ایجاد مراکز استعدادیابی برای پرورش فکری نوجوانان و جوانان.	پیشنهادها در قالب راهبردها و راهکارها
ایجاد کارگاه‌های خرد اقتصادی جهت اشتغال‌زایی و بالابردن سطح درآمد افراد محله.	
اصلاحات اراضی در جهت پراکندگی و جلوگیری از تراکم جمعیتی.	
تشکیل سرای محله جهت ارتقا سطح مشارکت اجتماعی افراد.	
ایجاد و یا بهبود دسترسی به امکانات آموزشی.	
ایجاد مراکز ترک اعتیاد.	
پرداخت یارانه‌های نقدی و غیر نقدی جهت تأمین نیازهای اساسی و بالا بردن سطح کیفیت زندگی خانوارها.	
مشارکت تعاونی‌های مسکن جهت تأمین مسکن مناسب.	
ساخت و بهبود شبکه راه‌های ارتباطی و زیرساخت راه‌ها از جمله روشنایی معابر.	
بهبود دسترسی به خدمات بهداشتی و درمانی مطلوب.	
اتصال به شبکه حمل و نقل عمومی و بهبود دسترسی به آن.	
دسترسی به خدمات اولیه آب، برق و گاز با مشارکت نهادهای متولی امر.	
تأسیس شعبات بانک‌ها و یا قراردادن دستگاه عابر بانک در جهت دسترسی به بازارهای مالی اعتباری.	
ایجاد کافی نت‌ها جهت سهولت دسترسی به شبکه‌های اینترنتی.	
سیستم دفع فاضلاب و جمع‌آوری زباله با قراردادن سطل‌های زباله در سطح محله	
قراردادن علائم هشداردهنده در حریم رودخانه‌های در معرض مواد آلاینده	

(منبع: نویسندگان، ۱۴۰۲)

منابع

اسکندر ثانی، محمد؛ سجادی، ژیلا. (۱۳۹۳). کنش جمعی، توسعه اجتماعات محلی و نقش آن‌ها در کاهش فقر شهری (مورد شناسی: نعمت‌آباد تهران، نشریه جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، دانشگاه سیستان و بلوچستان، دوره چهارم، شماره یازده، صص ۴۸-۳۱.

<https://www.sid.ir/paper/236668/fa>

اصغری زمانی، اکبر؛ زادولی، فاطمه، (۱۳۸۴). حاشیه‌نشینی و فقر شهری، راهکارها و پیامدها (مطالعه موردی: شهر تبریز)، همایش سمپوزیوم علوم زمین، دوره ۲۴.

<https://www.sid.ir/paper/860558/fa>

افروغ، عماد. (۱۳۷۷). فضا و نابرابری اجتماعی، ارائه‌الگویی برای جدایی‌گزینی و پیامدهای آن. دانشگاه تربیت مدرس، دفتر نشر آثار علمی، تهران.

<https://www.gisoom.com/book/1142607/>

بمانیان، محمدرضا؛ رضایی راد، رامین. (۱۳۹۰). سنجش اثرات مهاجرت به عنوان مهمترین عامل در تشخیص گستره فقر شهری و سکونت‌گاه‌های غیر رسمی با استفاده از GIS (مطالعه موردی: شهر کاشمر)، آمایش محیط، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ملایر، دوره ۴، شماره ۱۵، صص ۱۲۵-۱۴۶.

<https://www.sid.ir/paper/130561/fa>

بحرینی، حسین. (۱۳۹۴). تحلیل فضاهای شهری در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان و ضوابطی برای طراحی، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دهم، تهران.

<https://www.gisoom.com/book/1942848/>

بندرآباد، علیرضا؛ شاهچراغی، آزاده. (۱۳۹۴). محاط در محیط: کاربرد روان‌شناسی محیطی در معماری و شهرسازی، انتشارات سازمان جهاد دانشگاهی تهران، چاپ اول، تهران.

<https://www.gisoom.com/book/>

پیران، پیروز. (۱۳۸۲). باز هم در باب اسکان غیر رسمی، مورد شیرآباد زاهدان، شرکت عمران و بهسازی شهری، دوره یک، شماره ۹ و ۱۰.

<https://www.sid.ir/paper/452207/fa>

خطیبی، محمدرضا. (۱۳۹۲). تأثیر متقابل الگوهای رفتاری در احیای هویت محیط شهر: مطالعه موردی محدوده ورودی سندنجد، نشریه هویت شهر، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، شماره ۱۳، سال هفتم، صص ۷۳-۶۳.

https://hoviatshahr.srbiau.ac.ir/article_1943.html

دژدار، امید؛ طلیسچی، غلامرضا؛ و روحی دهکردی، رحمان. (۱۳۹۱). بازشناسی مفهوم قرارگاه‌های رفتاری، مروری بر تعاریف و ویژگی‌های قرارگاه رفتاری با تأکید بر مرور تحلیلی متن شوگن، مطالعات محیطی هفت حصار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، شماره اول، سال اول.

<https://hafthesar.iauh.ac.ir/article-1-27-fa.html>

رئیس دانا، فریبرز. (۱۳۷۹). آسیب‌ها، انحرافات اجتماعی و فقر در ایران، مجموعه مقالات فقر در ایران، انتشارات علوم بهزیستی و توان-بخشی، تهران.

<https://poverty-research.ir/blog/books/3846/>

رسول پور، هژیر؛ اعتصام، ایرج؛ طهماسبی، ارسلان. (۱۳۹۷). ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در فضاهای فیزیکی شهری (نمونه موردی: خیابان ولیعصر (عج) تهران)، مطالعات محیطی هفت حصار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان، دوره هفتم، شماره ۲۵، صص ۳۴-۱۹.

<https://hafthesar.iauh.ac.ir/article-1-608-fa.html>

زورکی، شهریار؛ یدالهی اطاقسرا، مستانه. (۱۳۹۹)، اشتغال غیر رسمی و فقر خانوارهای شهری و روستایی در ایران، نشریه تحقیقات مدل‌سازی اقتصادی، دانشگاه خوارزمی، دوره ۱۱، شماره ۴۲، صص ۱۱۷-۸۳.

<https://www.sid.ir/paper/954467/fa>

سرگزی، زهرا؛ محمدی، محمدرضا. (۱۳۹۸). شناسایی و تحلیل فضایی پهنه‌های فقر شهری، مجله آمایش جغرافیایی فضا، فصلنامه علمی - پژوهشی دانشگاه گلستان، سال یازدهم، شماره مسلسل چهلم، صص ۷۰-۵۵.

https://gps.gu.ac.ir/article_133050.html

شکوئی، حسین. (۱۳۸۹). دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری، انتشارات سمت، جلد اول، تهران.

<https://samt.ac.ir/fa/book/804/>

فکوهی، ناصر. (۱۴۰۰). انسان‌شناسی شهری، انتشارات شهر نی، چاپ چهاردهم، تهران.

<https://www.iranketab.ir/book/>

فراهانی فرد، سعید. (۱۳۸۷). نگاهی به فقر و فقر زدایی از دیدگاه اسلامی، کانون اندیشه جوان وابسته به مؤسسه کانون اندیشه جوان تهران. صص ۱۴۸-۵۲.

<https://www.gisoom.com/book/>

گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۶). جامعه‌شناسی، ترجمه: حسین چاوشیان، انتشارات شهر نی، ویراست چهارم، تهران.

<https://www.iranketab.ir/book/3961-sociology>

گلرخ، شمین. (۱۳۹۱). قرارگاه رفتاری: واحدی پایه برای تحلیل محیط، انتشارات آرمانشهر، تهران.

<https://www.gisoom.com/book/>

گلدسته، اکبر؛ آقا میر کریمی، سعید. (۱۳۷۷). راهنمای کاربران spss 6 for windows، جلد دوم، مرکز فرهنگی انتشاراتی حامی، شرکت آمارپردازان.

<https://www.gisoom.com/book/1134174>

لنگ، جان. (۱۳۸۸). آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط، ترجمه علیرضا عینی‌فر، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ چهارم، تهران.

<https://www.gisoom.com/book/>

مهندسین مشاور شهر و خانه (۱۳۹۵). طرح جامع شهرستان زاهدان، مسکن و شهرسازی.

موحد، علی؛ ولی‌نور، سامان. (۱۳۹۲). تحلیل فضایی فقر شهری در کلانشهر تهران، فصلنامه علمی اقتصاد و مدیریت شهری، انجمن علمی اقتصاد شهری ایران، دوره ۴، شماره ۳ (پیاپی ۱۵)، صص ۳۷-۱۹.

<https://www.sid.ir/paper/240262/fa>

References

Altman, I, & Wohlwill, J. (1994). "Human Behavior and Environment And Research- Volume 13: Women and The Environment. New York: Plenum Press, New York and London, First Edition. 106-172.

https://www.google.com/books/edition/Human_Behavior_and_Environment/BIHgBwAAQBAJ?hl=en&gbpv=1&dq=Human+Behavior+and+Environment+And+Research&printsec=frontcover

Bank, N., 2012, 'Employment and mobility among the urban poor in Dhaka, Bangladesh', submitted to World Development for publication, 155-267.

<https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/b34c6637-9b66-570d-9df2-63c004f2860b/content>

Coudel, Hentschel, and Wodon, 2002, "Poverty Measurement and Analysis" in World Bank, 2002, A Sourcebook for Poverty Reduction Strategies, Chapter 1, 149-176.

<https://mpira.ub.uni-muenchen.de/45362/>

Chen and Ravallion, 2006, "How did the World's Poorest Fare in the 1990s," Policy Research Working Paper, World Bank, Washington, D.C, 8-34.

<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/19795>

Falkingham, J. and C. Namazie, 2002, Measuring Health and Poverty: A review of approaches to identifying the poor, assets . publishing. service. gov. uk, London, DFID Health Systems Resource Center, 2-29.

<https://eprints.soton.ac.uk/35016/>

Hentschel, J. & R. Seshagir, 2000, "The City Poverty Assessment Primer," Prepared for the Urban Management Course, Poverty Group, The World Bank, 11-56.

<https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/0-8213-4851-5>

